

ÚJVEZÉRD

Ára 9,50 lej, 800 Ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA

Markó Béla
Emmauszi vacsora

Lakatos-Fleisz Katalin
Égő áldozat

Horváth Benji
Az a bizonytalanul
kellemes érzés

2023
Május

Irodalom

- 4 Markó Béla
Emmauszi vacsora (*vers*)
- 5 Tamás Dénes
Ma a szavak (*vers*)
- 6 Hilgert István
Hajnali átjárók (*próza*)
- 10 Kőrössi P. József
Pszichológusomról (*vers*)
- 11 Sall László
Canivale (*próza*)
- 14 Gagy Judit Eszter
Nincsen címe; Szoktam én is vakarózni; Urban snowboard; Reggeli fitnessz (*vers*)
- 16 Czilli Aranka
Teljesség; Braille-idill; A gyöngyhalász álma (*vers*)
- 16 Burns Katalin
Ott, messze ül (*próza*)
- 21 Uraky Noémi
Egy nő öt percben (*próza*)

Galéria

- 22 Trimaginarium 2.0 – László Hajnalka, Szabó András és Szentés Zágon kiállítása
Horváth Benji
Az a bizonyítalanul kellemes érzés

Esszé

- 30 Lakatos-Fleisz Katalin
Égő áldozat

Tandem

- 32 Magyarai Sára,
Lakatos-Fleisz Katalin
Közoktatásból felsőoktatásba – oktatói szemmel

Társadalom

- 33 Forgács Áron
Világhírű írók a virtuális könyvégetés máglyáján
- 36 Cseke Péter Tamás
„Ma nem ajánlott gyereket és nőt focimeccsre vinni Romániában” – interjú Asztalos Csabával

Kultúra

- 42 Horváth Gizella
Napkezek – Ujvárossy László kiállítása a Múcsarnokban
- 46 Visszatérnek és beterítik a várost – Versséta Nagyváradon, a magyar költészet napján

Kritika

- 50 Lovassy Cseh Tamás
A megfenyítés napja (*színház*)
- 52 Simon Judit
Kafka-kabaré: zavarba ejtő hitelesség (*színház*)
- 54 Bozsódi-Nagy Orsolya
Létkérdések Guinness mellett – Martin McDonagh: A sziget szellemei (*film*)
- 56 Kaupert Renée
Előhegyfoki múltidéző (*könyv*)
- 57 Demény Péter
Az első folyó – Gergely Tamás: Mälar-parti séták (*könyv*)

Előhívás

- 58 Kőrössi P. József
A kecske, aki fehér szarvasnak képzelte magát?

Nem az elnök, hanem a barát

A magyar irodalomnál, kiváltképpen az erdélyinél csak a macskákat ismerte és szerette jobban, esetleg fordítva. Ezt ma már talán csak az írók vagy a macskák tudják eldönteni. Az biztos, hogy értékes és érdekes könyveket írt és/vagy szerkesztett mindkét kedvenc témájában, lásd mondjuk négy lábú barátainál maradványok A kandúr csodatetteit vagy a Macskalendáriumot. Irodalmunkkal kapcsolatban pedig elég, ha könyvespolcnyi irodalmi kötetanyaga mellett belepillant az ember mondjuk a régi várados archívumba, ahol a kétezres években, elsősorban 2002 és 2011 között gyakran, gazdagon publikált a legkülönbözőbb irodalmi témákban: Rákóczi alakjától a szépirodalom tükrében, az emigráció szellemi műhelyein át, több jeles író gondosan megrajzolt portrévázlataig, lásd Ady Endrét, Dsida Jenőt, Radnóti Miklóst, vagy az Erdélyi Helikon szerzői körét. Ezek a közlemények gyakran valamely nagyváradi kulturális rendezvényhez kapcsolódtak, leggyakrabban a Partiumi Írók Táborában elhangzott előadások szerkesztett változatai voltak. Hiszen az is köztudott róla, hogy örömmel tett eleget a meghívásoknak határon innen és túl, s ezekre mindig alaposan felkészülve érkezett.

Amit egy Pomogáts Bélára emlékező jegyzetnek még feltétlenül tartalmaznia kell, az az, hogy egykor az Illyés Közalapítvány elnökeként ő volt a mai napig is érvényesen az, aki a legteljesebb empátiával és a legpontosabb helyzetismerettel tudott viszonyulni a támogatásért hozzájuk forduló civil szervezetekhez, szerkesztőségekhez. Valóban a segítő szándék vezette, soha nem az intézményvezetőt, a bürokratát látták benne, nem az elnököt, hanem a barátot, a székertáborokon felülemelkedő embert. S tette mindezt a maga sajátos humorával, szellemes, olykor ironikus megjegyzéseivel, amivel – hatalmas tudása és munkabírása mellett – mindig kivívta környezete tiszteletét és rokonszenvét. Így őrzünk meg emlékeinkben, kedves Béla.

A SZERK.

A CÍMLAPON: Szabó András: *Csillagkapu 2B53, azaz a favécé építése*. Karcolt rajz, PVC, 117 × 81 cm, 2019

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Ujvárossy László: *Napkezek VII*, assemblage print, préselt lemez, akril, 185 × 127 cm, 2022

Újvárad 2023/5

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

III. évfolyam, 5. szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László
VEZETŐ SZERKESZTŐ: Kemenes Henriette
SZERKESZTŐK: Fazakas Márta (kultúra), Ozsváth Zsuzsa (web), Simon Judit (esszé, kritika), Traian Ștef (dialog/párbeszéd), Szabó Anna-Mária (művészet)
FŐMUNKATÁRSÁK: Biró Árpád Levente, Boka László, Kőrössi P. József, Magyarai Sára, Tasnádi-Sáhy Péter, Ujvárossy László
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva
KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:
Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.
Telefon: +40/725-944-956
E-mail: ujvarad@gmail.com
Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:
Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)
ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)
FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök
E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.
FELELŐS VEZETŐ: Hajdu Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 25 lej (2000 Ft postaköltséggel), 6 hónapra 50 lej (4000 Ft), 12 hónapra 90 lej (7000 Ft).
Online-előfizetés: 3 hónapra 15 lej (1000 Ft), 6 hónapra 25 lej (2000 Ft), 12 hónapra 50 lej (4000 Ft).
A folyóirat előfizethető banki átutalással (RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes, RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával (Kemenes Henriette: 0040/742-098-764); postai pénzes utalvánnyal (mandat postal, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével. Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bărnutu nr. 14. CUI 34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben (Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

Markó Béla

Emmauszi vacsora

A milánói Pinacoteca di Brera. Nemcsak a megelevenedett múlt, hanem ami idáig vezetett. Vagyis vissza. Meglepőek a színek. Nagyon erősek. Valószerűtlenül valószerűek. Van rá magyarázat. Hatalmas üvegkalitka. Talán időgép. Az éppen félbehagyott munka. Megy a film odabent, mint egy végtelen reklám. Sokáig figyelem, hogy milliméteres pontossággal. Női kézre emlékszem inkább, de nem biztos. Parányi ecset és valamennyi oldószer az időutazáshoz. Megtisztul minden. Visszanyerik eredeti állapotukat a képek. A tárgyak. Aki meghal, azt szokták ilyen gonddal lemosdatni. Eltávolítják róla mindazt, amit úgy hívunk: élet. De itt most Andrea Mantegna régóta halott megváltójába próbálnak életet lehelni. Vagy Caravaggio Emmauszban vacsorázó Krisztusáról kaparják le miniatűr eszközökkel a mennyben rátapadt barna cukormáz, utána a pokolban ráakódott kormot. Sötétebb így a sötét, fényesebb a fény. De a Bellini testvérek lenyűgöző alexandriai festményén is fehérebb a fehér. Szentebb a szent. Mintha csak ennyi lenne az idő. Mocsok. Kosz. Hamu. Por. Ragacs. A pirosat, a zöldet, a sárgát, a kéket eltakaró fekete. Hát ezért a gyász színe. Ha leveted, minden életre kel? Isten is csak restaurátor. A mindig megbarnuló levelekről évről évre letisztítja a halált. Valójában ilyen a tavasz. Nem több, nem kevesebb. Letakarított tél. Időtlen idők óta. Ennél többre nem képes ő sem. Nem akarom tudni, hogy milyen volt Krisztus Emmausznál. Hogy milyennek festette Caravaggio. A bűnös a büntelent. Mert hát Isten fia ártatlan. Vagy mégsem? Azt sem akarom látni, hogy te milyen voltál valamikor régen. Csak azt, hogy most milyen vagy. Nem az a halál, ami lesz. Csak az a halál, ami volt. Akkor ölik meg végleg a halottat is, amikor lemosdatják. Járkálok még a lassan elsötétülő képek között. Ilyen emlékeim vannak, és nem kell őket restaurálni. Mai szerelemmel is csupán mai testedet, mai mondataidat vagy mai hallgatásodat szerethetem. Minden más hamisítvány.

Irodalom

MARKÓ BÉLA író, költő, műfordító. 1951-ben született Kézdivásárhelyen, jelenleg Marosvásárhelyen él. Legutóbbi kötete: *Zsarnokra várva*. Esszé, publicisztika 2017–2021; Pesti Kalligram, 2022.

Tamás Dénes

Ma a szavak

ma a szavak többet jelentenek

mikor gyermek voltam
míg a felnőttek basztak
egy fa lombozatán keresztül feltűnt testének aranymetszése
egy villámlás amiről tudtam
tekintetem azzal teremtette valóságossá
hogy képtelen volt ránézni
de volt úgy
hogy egy párduc hasába költöztünk be
összeforrva nemtelen növényi szerelemmel
ahonnan nem volt ébredés

ma újra látlak
és ahogyan előttem állva lefejtet magadról
múltamnak ruházatát
bőröd felületén az igazság
újramondja önmagát:
nem meztelen vagy hanem kívül

vagy irtózatosan keveset

Irodalom

TAMÁS DÉNES (1975, Sepsiszentgyörgy) író, kritikus.

Hilgert István

Hajnali átjárók

*Kaszárnyák udvarán ébresztők
szava zengett és minden utcaláng
reggeli szélbe lengett. Ez az óra,
mikor vad álom- s lázcsapat
gyötri párnáikon a barna ifjakat.*

(Charles Baudelaire: Reggeli szürkület¹)

A hajnal harsányan érkezett és gyorsan, gyorsabban a kelleténél, s ha álmodott, nem emlékezett semmire. Az a nyamvadt ébresztősziréna... háromóránként belehasít az őrszoba hálójának nyugalmaiba, és indulót fúj a soron következő őrszolgálat alakulatának.

A falióra 4:48-at mutat, és sosem késik! A cserépkályhában még pislákol a tűz. A kis csapat álmosan és kedvtelenül kászálódik kifelé a szűrés pokrócokkal kitömött ágyakból. Látszik, semmi

Irodalom

HILGERT ISTVÁN (1975, Nagyvárad) partiumi szerző. A nagyváradai egyetemen szerzett diplomát. 1999 óta Magyarországon él. Várad történet című novelláskötete 2022-ben jelent meg az Underground kiadónál.

kedvük az egészhez. Kalóz a fejét vakarja. Nehezen tér magához. Negyedik hónapja, egészen pontosan kilencvennyolc napja és tizenkét órája, hogy besorozták. Még mindig nem tette túl magát a tényen, azon a csüggedt érzésen, hogy elbukta azt a jó kis képzést a Veronai Egyetem grafika szakán... csak heccből jelentkezett, és valami csoda folytán elfogadták a pályázatát, mire azonban kézhez kapta a tanszéki igazolást, besorozták, *kopasz* lett mire kettőt pislogott. Itália egy darabig még ábránd marad... Ráadásul azóta elvonási tünetei vannak, és nem is a pia, sokkal inkább a fű lesz itt a ludas! Tünetei bizarr álmok formájában törnek rá, még ilyenkor is, ezeken a háromórás szeletekre

bomló éjszakákon az őrség idején, színes, kétes, kérdőjeles, nem kifejezetten szalonképes álmok, melyek üzeneteit – amennyiben elfogadjuk a tényt, hogy ezek a furcsa megszállottságok (amelyek elkerülhetetlenül kiutat találnának a valóságba) valamiféle jelentéssel bírnak – Kalóznak nem sikerült megfejtenie.

Székek, asztalra kipakolt lőszeres ládák, fapadok és tábori ágyak zörömbölésétől kísérvé készülődik a háromfős csapat. Fegyverellenőrzés: az AK47 a sztenderd katonai felszerelés része. Mindenki tíz töltényt kap a tárbá, ami tíz különálló aláírást jelent a katonai őrség naplójában. Körmölik is buzgón a monogrammá egyszerűsödött autogramjaikat, rubrika nem maradhat szignó nélkül! Az előző széria *csipetcsapata* most fejezte be az őrség utáni virrasztást, már birtokba is vették az előmelegített ágyakat, bebújtak az izzadságtól elnehezült pokrócok alá, és nem kétség, pillanatokon belül aludni fognak; a luxus órái ezek, és nagyon-nagyon gyorsan telnek.

A folyamatos őrségben töltött idő rekordját jelenleg nyolc napnál jegyzik. A kialvatlanság és a velejáró furcsa jelenségek előbb ködként telepednek az emberre, furcsa lebegés lesz úrrá rajta, úgy érzi, a föld felett jár, csak félig van magánál; mikor aztán eljön a negyedik nap, kezdődnek a hallucinációk, és a nyolcadik napon erősebben ütnek, mint egy rosszul elsült LSD-trip. Kalóznak ez az ötödik napja.

A szolgálatos altiszt állva figyeli a készülődést. Fiatal, szerződéses arc, nem az a csesztetős típus, de azért ragaszkodik a formaságokhoz, ami nem rossz tulajdonság, ha az ember éles töltényekkel *játszik*. Amikor aztán jönnie kell, a parancs tisztán hasít át a termen, az álmatlanságon, a fegyvercsörömpölésen; bakancsok nyiszognak a szőnyegtelen cementpadlón, a folyosókon, trappolnak kifelé az ajtón át az udvarra. Hideg, magaslati levegő csap a fáradt arcokba: csak a szokásos hajnali maflás a jégszakállas Március-apótól, egy újabb attak a hatodik érzékre, ami, nos, nem igazán enyhít a szolgálati letargia általános neurozisan. A lépcsőt frissen takarították. A nyírfaseprű vékony barázdái jól kivehetőek a cementen, de a bevezető út nagy részét még hó borítja (a készen-

¹ Babits Mihály fordítása.

létisek majd tesznek róla, hogy ne így legyen, csak előbb hadd szívjanak magukba egy kis meleget az őrszobán). A négyfős csapat a porta irányába tart, a főbejárat felé, libasorban haladnak egymás lábnyomában... A hőmérséklet -2 fokot jelzett az egység higanyhőmérőjén, de ezt egyikük sem látta. Érzésre klappol a mérés.

A kaszárnyát körbejárni nagyjából 12 perc. A szolgálatos altiszt felelősége, hogy ez időn belül lezongorázza az őrségváltást. A protokoll egyszerű: az új csapattal körbejárni a kaszárnyát, levelezni a felszólítást az őrtornyoknál (válaszolni az „Allj! Ki vagy?”-ra és a többire), megejteni a cserét, majd a leváltott csapatot visszakísérni az őrszobára. Az egységet három stratégiai ponton védik huszonnégyórás szolgálatban (elbírna ötöt is, csak hát hiányzik a létszám). Az első állás a főbejárat és a főépületet közti placc: *A korzó*. Mászkalós poszt, nem a leglazább (szem előtt van az ember, kizárt a szundi), viszont közelében a hálókörlet melege, még akkor is, ha csak illúzió az egész. Apropos szundi: szigorúan büntetett, lebukni nem ildomos, de három-négy nap után ember legyen a talpán, aki kibírja szemhunyas nélkül. A szolgálatos rádiós többnyire résen van, ő közölünk való, tudja mi a helyzet, meg persze neki is falaznak; ha ellenőrzés van, igyekszik leadni a drótot. A második állás a lőtér mögötti őrtorony: *A ezeregyéjszaka* – a legkedveltebb bodega a fülesbaglyoknál. Az erdő szélén áll, távol a bázistól meg a parancsnokságtól. Kalóz itt horgonyzik le, miután leváltja a társát, aki fáradtan, összefagyva battyog le a toronyból. Egy pacsira még éppen futja. A harmadik őrtorony – *A bástya* – a lőszerraktár szomszédságában van, bő két-háromszáz méterrel odébb. A többiek arra felé tartanak.

Kalóz már fenn is van a toronyban; fegyvere a jobb vállán pihen. Nézi a távolodó csapatot... Amint eltűnnek az erdő mélyén, cigarettára gyújt. Szabályzatilag ez is tiltva van, de senki sem tartja be, ő meg magasról tesz az egészre, ami tulajdonképpen ugyanaz. Egy szál cigit elszívni koppra 10 perc – egy majdnem tökéletes metronóm, ha várakozik az ember. A cigarettafüst sűrű ködként telepedik a bódé köré, ott gomolyog csendben, mint egy sarkvidéki látomás... Az első óra telik a leggyorsabban. Ilyenkor a hideg még nem járta át teljesen a szerelést: a kabátot, az usánkát, az otthoni pulcsit meg az alsógatyát, még nem fagytak össze teljesen a lábujjak... Ezek a kora tavaszi hajnalok a hegyen az átkozott mínuszaikkal, hogy a franc essen beléjük, nincs bennük semmi irgalom, sem köszönet! A második óra már problémásabb. Kis ólomnehézek rakódnak a percek lábszáraira,

csak vánszorog az idő... Negyedóránként az öngyújtójával melegíti a kezét, de a lábujjaiban már érzi az áthatoló hideget. Toporzékol egy kicsit, talán tud még egy kis vért pumpálni azokba a lenti régiókba. A második óra végére már a toporzékolás is fárasztó, a sámlinak használt farönkre teszi le a valagát, arra a kemény tuskóra, ami már azelőtt is itt volt, hogy ő idekerült volna.

A szolgálat harmadik órájában jön el az a bizonyos állapot... fáradtsága legyőzte a hideget, vagy egyszerűen csak lekapcsolta agyának hőérzékelő központját. Egyre kevésbé érzi a mínuszokat. A rönkön ülve bámulja a világ panorámáját, a mozdulatlanúságba süllyedt táj keskenyedő sávját, mely egyre jobban emlékezteti Kalózt azokra a régi, szélesvásznú westernekre, bársonyfüggönyös belvárosi moziélményekre, borostás arcokra, dermesztő vadonokba tett kiruccanásokra és hajnalokra, melyek illata, akár az ázott avaré, szúrós, nyers illat, valami furcsán felemelő módon nem is a rothadást, hanem a megújulást idézi, az újjászületést valahol *odaát*, a hajnali órák álombirodalmaiban... Van valami zord, ősi szépség ezekben a magaslati erdőkben, még ilyenkor is, amikor jég és hó borítja a vidéket, valami ezeréves csend és nyugalom, s ő része volt ennek a hangtalan világnak, a lassuló pillanatoknak és annak a ferde álomnak is, ami úrrá lesz rajta... Nem kell neki több, csak egy lassú, elnyújtott szemhunyas, vagy kettő, egy csöppnyi eseménytelenség itt fenn a világ legkevényebb farönkjén, ezen a kellesténél cudarabb télvizes hajnalon, a titkosított hollétű kaszárnya erdejében...

A távolban vonat robog. Látni nem, de hallani a hangját... hipnotikus!, kissé megkésett kattogása előbb közeledik, aztán távolodik, még füttyent is kettőt, de eltökélt robogása nem tűr ellenállást, sem késlekedést. Kalóz is *utazik*, elképesztő álomba bonyolódik, ahogy oda transzponál a vonat leghátsó kocsijába, ami történetesen egy büfésvagon tele vidám zenészekkel. Terepmintás vadászruhában mulatoznak, arcuk borvirágos, kedvesek, színpadiasan rokonszenvesek. Hidegvízzel hígított kockacukros abszinttal kínálják a francia hagyományok jegyében, de mintha olaszul beszélnek... Miféle szedett-vedett briganti ez itten?, és ahogy Kalóz lehajtja az első felest, a vonat begördül az állomásra. A vidám zenésztársaság vállra vetett csúzlikkal veszi nyakába az ismeretlen várost. Mind ide jöttek? Úgy tűnik... Egy ideig követi a kurjongató csapatot, akiket elnyel egy palladiánus palota bejárata, egy félköríves boltív kapuzata – tiszta, szigorú arányaival elbűvöl minden erre tévedt átutazót, Kalózt is, persze, és neki

A lövés rettentő robajától egy pillanatra meggömbül a tér, konkrétan hullámszik körülötte az anyag, az egész avarszőnyeges erdő, a teherautókkal telezsúfolt hangárok, a légvédelmi állások, meg az a sok szögletes épület a közelben.

nincsenek másodgondolatai, zsigereiben érzi, át kell haladnia eme ősi építészeti csodán.

Múzeumi csarnokba toppan; a félnótásoknak nyoma sincs. Odabent képregény-kiállítás van. A háttérben újhullámos tangó szól, valami Astor Piazzolla-dallam, talán a *Libertango*... Az életnagyságú lapokra spotlámpák fénye borul. Ahogy sorra nézi a rajzokat, körvonalazódni kezdenek a történet részletei: a képregény hősnője egy hóbortos vörös, középhosszú long bob frizurával – a neve Jolán vagy Jolanda vagy ilyesmi.

A zavaros történet első részében Jolandának egy aktatáskát kell eljuttatnia a városközpontba. A táska tartalma ismeretlen, de a szövegbuborékokból sejtjük, hogy életbevágóan fontos. Az alkotó finesztes vonalakkal ábrázolja Jolandát, aki egy középkori olasz városban lófrál napszálltakor... – Kalóz, haver, az a rajz a terem túloldalán, jóságos ég, mint egy Bosch-triptychon középső szekciója, csak várd ki a végét!! Kalóz sorban halad, minden nyomatot alaposan megvizsgál, snittek és jelentekek állnak össze a fejében, rafinált *mise-en-scène*-ek lágy tónusú pasztellszínekkel, és hét-nyolc nyomat után a tartalom bizarr fordulatot vesz. Mint (később) kiderül, Jolandát különös patológia sújtja: valami hirtelen jött kéjes vágy, hogy minél előbb ledobja a gönceit és magához nyúljon, de az utcán még világos van. Jolanda, Jolanda, miféle örömeire kárhoztattak? – és meg is van a válasz (lábjegyzet formájában!), atipikus martymachlia (egy ritka személyiségzavar: egyesek szeretnek mindenféle nyilvános helyen levetközni, azzal a titkos vággyal pózolni, hogy valaki rajtakapja őket). Egy öreg ház felső emeletén talál egy csendes kis zugot, ott simogatja magát pucéron a lépcsőfordulóban, miután ruháit (az aktatáskával együtt) hátrahagyta a padlásfeljárónál. Jolanda stilizált sóhaja „Aaaaahhhh”-szöveges felhőcské-

ben száll, úgy látja/hallja őt az Álom szemlélője és az a fehér atlétás pasas, aki a szemközti ajtóból a folyosóra toppan. A lépcsőházban lámpafény villan, épp elég ahhoz, hogy felfedje képregénybeli hősnőnk meztelen vonaglását. Patológia ide vagy oda, Jolanda elszégyelli magát. Zavartan rohan ki a házból, pucéran, ahogy van... A városban *festa* van, valami avatóünnepség: baristák, vendéglátósok és szedett-vedett kanos suhancok mászkálnak csapatostól a forgalomtól elzárt utcán, sehol egy *signora*! Keskeny sikátorokban menekül, négykézláb, kutyapózban kúszik az asztalok alatt, de a felduzzadt tömeg az útját állja, s Jolanda tudja, mire vágyik e felajzott férfisereg... Szőrös, izzadt kezek nyúlnak utána, a combját markolásszák, próbálják lefogni a karját; egy kis növésű bajszos szakács – te jó ég, mi folyik itt? – hátulról próbálkozik, egy fakanállal... de Jolanda kapcsol, egy pillanat alatt talpon terem és „Hussss!!!”. Olajos hajú dzsigoló, kifutófiúk és kopasz nápolyi nyugdíjasok üldözik kávéházas passzázsokon át, nyekergő kapualjakon, pipafüstös átriumokon, fénytelen lépcsőházi folyosókon át...

A következő részben (harmadik vagy negyedik terem) Jolandának sikerül meglógnia a kéjelgő tömeg elől. Tudja jól, vissza kell szereznie a ruháit (meg a táskát), különben lépten-nyomon leteperi valami ünneplő férfisereg, jobb esetben a megbízója (a hiányzó táska miatt). Az nem világos, hogy jut vissza, de a következő képkockán Jolandát az öreg ház felső emeletén találjuk, ott keresgél a félhomályban, de a holmijának lába kélt. Se ruha, se táska. Sejtí, hogy az atlétás szomszéd keze van a dologban. Kénytelen bekopogni a pasas ajtaján, aki örömmel fogadja, betessékeli a szűkös nappaliba, kávéval kínálja. Miközben a férfi a konyhában maszatol a csészékkel, Jolanda a fürdőszobába oson. A bidé alatt, néhány pornómagazin, egy ostor és egy pár bársonyszegélyes bilincs alatt megtalálja a ruháit a táskával együtt. A pasas kint-ről szólongatja, sejtí, hogy valami nem stimmel, az ajtót feszegeti... svenkelünk vissza a fürdőszobára: Jolanda magára kapja a gönceit, majd aktatáskától menekül a szellőzőablakon át.

Az utolsó teremben járunk. Kalóz, aki eddig csak passzív szemlélője volt a képeken zajló eseményeknek, egyre közelebről nézegeti a rajzokat, mignem a feje belesimul a kétdimenziós lapba, őt/hat képkockán át szabályosan benyeli a képregény. Egy sárga VW Bogarat vezet. A visszapillantóba tekint, feje fölött szövegbuborék: „Nahát, miféle morpheuszi kelepce ez?”, de nincs idő a töprengésre... A következő kistotálon Jolandát a Bogár anyósülésén találjuk, miután Kalóz (a hős

sofőr szerepében) összeszedte egy közeli fagylatos bódénál. Jolanda és Kalóz együtt száguldoznak az óváros utcáin. Mindenki őket hajkurássza (vagy a titokzatos aktatáskát?), és – mint egy jó, üldözésses krimiben – a kis Bogár csakhamar lerobban. Sűrű füst száll a motorháztető alól. A szomszédos kávézóból próbálnak segítséget kérni. Jolanda telefonál, Kalóz motyog valamit a csaposnak, de az csak a déli dialektust beszéli, azt a hallatlan szicíliai nyelvjárást, nem értik egymást, mindenki olaszosan hadonászik. Felbőszült tömeg tódul a szűkös ajtón át a kávézóba, mögöttük a vadászruhás zenészcsapat!, és nem Jolandát, az aktatáskát követelik és (érthetetlenül) Kalóz tökeit egy ezüsttálcán... Megáll az ész, Kalóz, te mekkora csávába kerültél! Bepánikol. A mosdók irányába menekül. A pultról felkap pár kávécsészét, cukorszórót, meg egy-két lekváros bombolonit a desszertes tálból, ezekkel hajigálja a hátráló csürhét. Végül magával rántja Jolandát, aki magával rántja a táskát. Újabb ámokfutás: gőzölgő szennyacsatornák és szűk, két beállós mélygarázsok biztosítják a szuszszanasnyi menedéket, majd egy óvárosi alagsorba érve Jolanda elsírja magát, könnyörögve kéri Kalózt, nyissa ki a táskát, azonnal derüljön fény a rejtélyre! De az aktatáska zárva van. Jobb ötlet híján Kalóz a földhöz vágja... a becsapódástól a táskát az élére áll, majd lassan, drámaian, Jolanda sikításaitól kísérvé szétnyílik, és amit Kalóz lát, az, az...

De nem látta, mert felébredt... pontosabban felébresztették! Igen, határozottan ébren van, és már tudja – tudta előtte is –, Jolanda fülsértő sikongása rángatta ki az álom legtitkosabb pillanatából, még most is itt visong a közelben, határozottan hallja állatszerű nyüszítését... De nem, nem, hülye vagy, Jolandát csak álmodtad, nem emlékszel?, és ahogy elnéz az őrtorony szomszédságában húzódó kerítés irányába..., megpillantja – az őzt! A drótkerítés alsó sodronyaiba gabalyodott; vergődése halálos csapdába ejtette, ahogy a távolabbi oszlop kidőlt, és a kilazult szögesdrót rátekeredett a nyakára meg a hátsó lábára. Olyan keservesen sír, az ösztönös halálfélelem olyan valóságos fájdalommal, hogy beleborzong az egész környék, a fák is a csupaszkodó, sötét, jégcsapos ágaikkal együtt, és Kalóz is, akit barokkos álmából ragadott ki ez az istentelen lármázás.

Jolanda múltó ábránd, de ez az őzsenvedés komolynak tűnik, nem nézheti tétlenül e reménytelen vergődést. Első gondolata kiszabadítani a szerencsétlen párát. Trappol hát lefelé a magasles falépcsőjén, mögötte apró jégcsapok sercennek, hullanak alá a mélybe, ahogy a keze végigsiklik a szétfagyott korláton, majd csoszogva, inogva, de épségben odaér... Próbál valami fogást találni a gidán, de az állat csak még jobban vergődik. A szögesdrót belekap Kalóz kezébe is. Ez így nem fog menni, kispajtás –, és ahogy jobban megnézi az állat remegő testét, látja, hogy sebei mélyek és számosak, vére szerteágazó bíborcsíkokban folyik a nyakán meg a hátsó lábán, csöpög le a latyakká dagonyázott sárba, kihűlve, nyúlósan, eleven-pirosan, és a szögesdrót nem enged; az egyetlen felelős cselekedet a kegyelemdöfés, vagy inkább lövés, mely minden megkésett percével csak tovább húzza az értelmetlen szenvedést. Kalóz kibiztosítja vállához emelt fegyverét, célba veszi az állat remegő fejét, majd meghúzza a ravaszt... A lövés rettentő robajától egy pillanatra meggörbül a tér, konkrétan hullámszik körülötte az anyag, az egész avarszőnyeges erdő, a teherautókkal telezsúfolt hangárok, a légvédelmi állások, meg az a sok szögletes épület a közelben. A hullámszállal összhangban az őzfej is hátracsuklik, mikor a golyó kirobban a koponya túloldalán, és ahogy Kalóz leereszti füstölgő, gyilkos fegyverét, érzi, valami örökre megváltozott.

*

Aznap őzpörkölt volt ebédre. Az ügyeletes szakács egy palack vörösborra is engedélyt kapott, rendes vadas mártás került a tányérokba, füstölt szalonnával, sárgarépával, zellerrel és medvehagymával az egység télikertjéből. Kalóz képtelen volt enni belőle. Valamiért Jolandát látta a megsebzett őzben, a kalandvagyó hősnőt és a hóbertos lányt, aki rosszkor volt rossz helyen, és ő segített rajta... de milyen áron? Az álombéli táskát tartalmára például sosem derült fény, ahogy az utazás céljára sem – vagy az élet értelmére –, ha csak meg nem elégszünk a banális megfejtéssel: értelme annyi, mint az itt töltött óráknak, a napszálltának vagy annak a rettenetes hóviharnak, amit estére ígértek a birodalmi rádió rejtjelezett csatornáján.

Kőrössi P. József

Pszichológusomról

Nagyszerű pszichológus vagy, mondtam neki az ágyban.
Az én ágyamban mondtam neki.

Neki nem mondtam: én is az vagyok,
nem csak akkor, amikor rólam van szó!
Hanem úgy általában:
nagyszerű végzettség nélküli
végzett pszichológus vagyok.
A pszichológusom ágyában,
aki vagyok.

Az apám is az volt,
az anyám ma is az,
az összes testvérem,
az összes párom,
a lányok és a lányok,
az asszonyok és az asszonyok,
mindenki más is, aki nem volt.

A gyermekeim, naná,
mind a négy, mind a tizenkettő,
és a harmincharmadik is,
mind a pszichológusaim.

Fájdalmas talán, így van,
puszipajtásaim nem voltak,
ha így van!

 Irodalom

KŐRÖSSI P. JÓZSEF költő, könyvkiadó (Nagyvárad, 1953), legutóbbi kötete *Ajuszi* (2022). Márkházán él.

SALL LÁSZLÓ és 218 vendégszerző szövegeinek felhasználásával írta Jörgen Börger recyklopedikus poperáj a nagyváradi gettóról több egymást követő jelenésben, szürkeségben, képtelenségben és két utasítással virtuális realitás avagy a standard változat

TIBOR ERNŐ: a híd ahol állsz part.
HARSÁNYI ZIMRA – GLATTER ÁGNES: egy özép-
elet-ai erén vagyunk
RAOUL: lelki molinókon lelki szavak. Mindenki
szalad. Felém vagy a tömeg apad. Felfedem
magam: RAOUL a JANUS és PANNONIUS
utazási iroda helyi kirendeltségének alkalmaz-
zottja. Szemem szám bőröm színem
TIBOR ERNŐ: a föld felszíne
RAOUL: még gyerek vagyok. Elfoglalom magam.
Meggyőződéselem, mindenki engem véd, rám
vigyáz. Körém ülnek
ATTILA: a csillagok!

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: jól van Zigány! elkergetted
mind!
HEYMAN ÉVA: Z mint Zalán?
dr. GYAPAY LÁSZLÓ: hát ez meg miféle jelenés itt?
BIHARI SÁNDOR: Zalán Tibor. A Holdfénytől
megvakult kutya.
dr. GYAPAY LÁSZLÓ: aki a librettót írja a berlini
útra? Remek! Mert pont egy kutya... És ki
maga?
BIHARI SÁNDOR: nem, uram, nem Berlin, ezek
versek: Kutyaugatás emléke szitál! Bihari
Sándor, Bihari Sándor a nevem!
dr. GYAPAY LÁSZLÓ: ne hazudjék! magát nem
Sándornak, hanem Salamonnak hívják! Itt
van a születési bizonyítványában! Nem
Sándor, Salamon!
BARNA: a szívemet összemarkolja a harag!
BIHARI SÁNDOR: én szeretek írni. Én meg tudom
ezt írni.
dr. GYAPAY LÁSZLÓ: a librettót?
BIHARI SÁNDOR: nem, nem! Librettót talán nem,
de néhány dalt!
dr. GYAPAY LÁSZLÓ: a „Megéneklünk, Váralja ver-
senyre?” Néhány versenydalt... hogy tömör és

áttetsző képeivel friss utat mutassunk való-
ságunkhoz!

ATTILA: jaj, be szép, hogy minden Való szép!
BIHARI SÁNDOR: az iskolai bizonyítványom is
erre a névre szól!
dr. GYAPAY LÁSZLÓ: hé, Slajme, húzd be az orrod,
mert kiáll a sorból!
BARNA: a filozófusok mosolygós nyugalomával
állja a csúfolódzást!
ATTILA: s ez ember gyönyörű, ha nem olyan, mint
más!
BIHARI SÁNDOR: és szent emberek legyetek én
előttem; a mezőn széttépett húst meg ne
egyétek; az ebnek vessétek azt.
dr. GYAPAY LÁSZLÓ: félénk kutyának hasa alatt a
farka!
BIHARI SÁNDOR: végtelen hálával tartozom a
kutyámnak, hisz mikor egy napon rabszol-
gakereskedők érkeztek a városba és az egyi-

Irodalom

SALL LÁSZLÓ (1961, Nagyvárad) költő, író, műfordító, kultúraszervező. Svédországban él. Legutóbbi kötetei: *Polikő* (Move & Walk, 2013), *Könnyű konyhalézés* (Várad, 2014), *Versutánzó szavak* (HKE, 2016).

kük megpróbálta megerőszakolni a felesége-
met, a kutya ráugrott és leharapta a nemi
szervét.

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: a botos bálványtól a kutya se
fél!

BIHARI SÁNDOR: ha nem tettünk volna szert a
Tórára, éppen az állatoktól tanultuk volna
meg az erkölcsös viselkedést.

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: egy, kettő, három, négy, hát
te, bolond, hová mégy? Úgy megütöm ezt a
kutyát, Hogy végcifrázza ezt az utcát.

ATTILA: vót egyszer egy ember,

BARNA: szakállá vót kender.

HARSÁNYI ZIMRA: két kutya húzta,

GLATTER ÁGNES: két macska nyúzta,

RÓZSA ÁGNES: betették a lepedőbe,

HEYMAN ÉVA: kivitték a temetőbe?

BIHARI SÁNDOR: készül a librettó! Úgy írom le a szót, mintha merném leírni

ATTILA: úgy mondom ki, mintha merném kimondani

RAOUL: hajrá, hosszú az út, emésszük, társak! A smålandi kopó egy meglehetősen nagyméretű, kiváló mentalitású vadászkutyája, amely családi kutyaként is kiválóan működik.

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: ugatni, ugatni!

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: eljött a mi időnk

TIBOR ERNŐ: már csak idő kérdése volt

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: eljött a mi időnk

HARSÁNYI ZIMRA: kérem, indulnak innen vonatok?

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: eljött a mi időnk

BARNA: milyen mi időnk, mikor még egy óráig sincs!

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: eljött a mi időnk

TIBOR ERNŐ: na ettől nem is tartottam, hogy esetleg nem fog eljönni

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: eljött a mi időnk

TIBOR ERNŐ: csak időtlen ne legyen

ATTILA: eljött a mi időnk

12

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: betölti a teret

TIBOR ERNŐ: be már a tereket is

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: a Bémer teret

ATTILA: eljött a mi időnk

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: létrehozza a teret benne terjed a hangom embertől emberig

BIHARI SÁNDOR: igen s elmondja eljött a mi időnk

(EGY ÚJ SZEREPLŐ): a lelkeket teszem ki értetek

TIBOR ERNŐ: azt csak tartsd meg magadnak

ATTILA: azt ne tedd, azt hozd magaddal, biztos kell majd

BARNA: még valamire

ATTILA: jó lesz

HEYMAN ÉVA: a kiselejtezéseken?

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: e – lő – se – lej – te – ző lesz az!

DARKÓ ISTVÁN: a velük szemben

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: velünk szemben?

DARKÓ ISTVÁN: a résztvevőkkel szemben tanúsított viselkedés – sünk – kel kapcsolatban nem hivatkozhatnak a magánélet meg – sér – té – sére,

HARSÁNYI ZIMRA: sertésére?

(EGY ÚJ SZEREPLŐ): nem hivatkozhatnak a gyermekek hazai vagy nemzetközi jogaira vagy az

ENSZ alapokmányára

HEYMAN ÉVA: hol van az még?

TIBOR ERNŐ: vagy a bélyeggyűjtők statutumára

BIHARI SÁNDOR: sem! Én ezt meg tudom írni!

BARNA: süket dumára

BIHARI SÁNDOR: ...tumára/dumára

HARSÁNYI ZIMRA: akusztikai megfelelés

GLATTER ÁGNES: alap – alak

(EGY ÚJ SZEREPLŐ): minden szöveget kívülről kell tudni

HEYMAN ÉVA: úgy hogy a kerítésen kívülről kiabálunk be?

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: -juk

DARKÓ ISTVÁN: -ják be

(EGY ÚJ SZEREPLŐ): minden rendelkezésünk megsértése a horgásztanyáról

BARNA: kutya, ha kérhetem, hiszen kutyák vagyunk

(EGY ÚJ SZEREPLŐ): kutyatanyáról való és örök időkre szóló kitiltással jár

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: itt most álljunk meg, kérem! Hány örök idő van? Van a mienk meg a kié ezen kívül?

DARKÓ ISTVÁN: örök i – dő – re szó – ló kitiltással jár

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: tilos a játéktérbe!

(EGY ÚJ SZEREPLŐ): akkor most beteszem a lelkemet értetek

TIBOR ERNŐ: tilos a játéktérbe?

BARNA: akkor ez nem játszótér?

ATTILA: tilos játéktér? Tilos játszótér?

GLATTER ÁGNES: szó sincs róla ez nem fér bele a kalap fogalomba!

HARSÁNYI ZIMRA: ez még távolról sem akusztikai megfelelés. Egyszerű kognitív disszonancia!

ATTILA: kicsit túl sok időbe telik

BARNA: mi az, ami ilyen sok időbe telik?

(EGY ÚJ SZEREPLŐ): Nem megfelelő vagy rasszista jellegű rigmusok skandalása.

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: Nem megfelelő?

TIBOR ERNŐ: A jelleg nélküli ám megfelelő rasszista rigmusokat talán?

DARKÓ ISTVÁN: tilos

(EGY ÚJ SZEREPLŐ): A faji előítélet, a canisfóbia vagy diszkriminatív viselkedés szigorúan

DARKÓ ISTVÁN: tilos

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: a fenyegető viselkedés, a trágár vagy sértő beszéd

ATTILA: Szigorúan tilos

TIBOR ERNŐ: N-K-K! Tegyük hozzá!

GLATTER ÁGNES, HARSÁNYI ZIMRA, BARNA, ATTILA, TIBOR ERNŐ: kések, tűzijáték, füstgránátok, légkürtök, rakéták, fegyverek, veszélyes tárgyak, lézeres készülékek, üvegek, üvegedények, üdítős dobozok, dorongok

(EGY ÚJ SZEREPLŐ): és bármilyen egyéb tárgy, amelyet fegyverként lehet használni, és/vagy amely veszélyezteti a közbiztonságot.

DARKÓ ISTVÁN: az ilyen tárgyakat birtokló személyek nem léphetnek be a játéktér területére.

GLATTER ÁGNES, HARSÁNYI ZIMRA, BARNA, ATTILA, TIBOR ERNŐ: tehát mi sem!

BIHARI SÁNDOR: N-K-K! Normális körülmények között! Mert előbb sikerül egy sor abnormális körülményt leírni, mint ezt betartani!

BARNA: a végén

ATTILA: minnek a végén?

BARNA: az életed végén

BIHARI SÁNDOR: még azt fogod mondani, hogy te a mások életét élted

ATTILA: nem, ezt már most mondom

BARNA: és utána még azt is

ATTILA: hogy az én életemet pedig mások élik

HEYMAN ÉVA: fogjak élni?

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: de élj inkább a közönség szeretetért

ATTILA: nincs is közönségem

BIHARI SÁNDOR: a benned lévő közönség szeretetért

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: a büszkeségedért

ATTILA: és te ebbe akarsz belepusztulni?

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: hát egy kis fegyelemmel

BIHARI SÁNDOR: ez nagyon szép, ezt megírom, ezt a lélekbe zárt mások szeretetét!

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: az írás csak pazarlása az erőnek

BARNA: az írásban ott az a sok karakter

BIHARI SÁNDOR: karakterekbe tört életek

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: csak egyszer élsz – de ha jól csinálod, az az egy is elég.

ATTILA: a belső utazás

TIBOR ERNŐ: nem az a te feladatod, hogy mások életét éld, a te feladatod hogy együtt élj másokkal

BIHARI SÁNDOR: egyetlen egyet tehetsz csak, egy másik ember javát.

BARNA: menjünk hát mielőbb, ó, társak, útra!

TIBOR ERNŐ: Szemlér Ferenc fordítása

RAOUL: vagy a norrbotteni spicc, a másik nemzeti fajta. A berlini kiállításon biztos nagy sikerre számíthat!

TIBOR ERNŐ: hát mégsem lapp?

dr. GYAPAY LÁSZLÓ: nem kiállítás lesz az, film! Filmhez keresnek szereplőket. Új tehetségeket!

(ATTILÁhoz és BARNÁhoz fordul) ugatni, ugatni! Így! Ady Endre Szeretném, hogyha felednének! Ugatni, ugatni!

BARNA: a hold nehéz szárnyain,

ATTILA: az álom nehéz szárnyain

BARNA és ATTILA: emelkedik fölénk álmaink pávamadara, és rikolt.

BARNA: rikoltása úgy foglalkoztat bennünket, akár a halál: csak elkezdődik.

ATTILA: bármi történik is, az a kezdet, mindenkor a kezdet, és semmi más.

BARNA: foglalkozz a mindenség határaival, ami vagy.

ATTILA: mert önmagad vagy, s egyedül, akár viharok közepette.

BARNA és ATTILA: látod a levegőt, a bennünk gyökerező mély hallgatást.

BARNA: próbáld arcod tükörképét megtalálni a falban,

ATTILA: próbáld arcod tükörképét megtalálni a padlóban, az asztalban, a heverőben, a könyvespolcban;

BARNA: próbáld arcod tükörképét megtalálni a fákban, melyek virradatkor éles körvonalaiikkal/ megőrzik az éjszakát.

ATTILA: ó a fák – a csillagokhoz vezető gyalogutak.

BARNA: a tenyerek alig beheggedt csillagok.

BARNA és ATTILA: egyedül ajkaink ladikja úszik most tovább a csókok láthatatlan folyóján.

BARNA: senki sincs, aki kiállna igazunkért, helyetünk ezt senki meg nem teszi.

ATTILA: bármi is történjék, az a kezdet, mindenkor a kezdet.

BARNA és ATTILA: és semmi más.

Gagy Judit Eszter

Nincsen címe

még 4 éves sem voltam, amikor cikóriát szedtem
és lerajzoltam az egész családot az aszfaltra.
mint valami ufókat.
mert olyanok voltunk.

aztán töltöttem az üres vizet
egyik fazékból a másikba,
nem főztem semmit, de utána loptam is.
rózsaszín volt a kezem
a marcipántól meg az építőkockától,
mikor úgy megraktak, mint a lovat.

bátyámmal sokszor egymás helyett vittük
el a balhét: osztottunk még a fakanálon is.
meg a csípős fekete fenén.

aztán felnőtt fejjel hallottam nagyim,
azt mesélte, sosem akartam elaludni,
mert amikor már kívülről tudtam az egész meséskönyvet,
neki kellett kitalálni őket.
öntsd ki a keserűséget,
és engedd be az embereket.

még csak az első rend ruhát vettük ki a szekrényből,
hogy valakit felöltöztessünk, mikor huszonöt évesen
még az ő ölében sírtam.

Szoktam én is vakarózni

30 emelet gyomorideg, némi zakatolással
és kézremegéssel; olyan a rossz hír, mint
a koffein; még tettem egy kockacukrot
a kávéjába -- meg az együttérzésemre.

Olyan ez, mint amikor vakarózó kutyát látsz,
de nem muszáj
mások bolháját a saját bőrödon hordani.

14 Irodalom

GAGYI JUDIT ESZTER
(1996, Székelyudvarhely)
a Partiumi Keresztény
Egyetem vizuális kom-
munikáció mesterkép-
zésén végzett. Írásai a
Várad kulturális folyó-
iratban, a *Látó* szépiro-
dalmi folyóiratban és az
Irodalmi Szemlében je-
lentek meg.

Urban snowboard

Nem megy olyan könnyen, ha nem tervezte
az ember. Csak kergeti az álmokat kócos
hajjal, foggal és letört körömmel,
rágyújt egy ceruzacsonkra beesett szemmel,

kinyomtatja az időjárásjelentést vonatjegy helyett,
aztán csak arra tud gondolni,
hogy idekint minden olyan egyszerűnek tűnt,
de a mazsolaarcú nénik a mínuszban
épp a kimosott nejlonszatyrot teregetik,
és lám,
az emberek ma kabátot adtak az elefántjaikra.

Te a buszon egy szerencsenyullal is
beérnéd, ahogy ismeretlen könyökök közt
dülöngélsz jobbra-balra,

mire magadtól is rájössz,
hogy ha ezt is ilyen komolyan veszed,
sok mindenre meg fogsz ám
haragudni egy nap alatt.

Reggeli fitness

Megyünk a Pece-parton
és a vészjósló madarak azt károgiák,
hogy saját magunkon fogunk átesni,
ha túlsietjük a lépésünket.

Egyesek a túlparton már fitnessből isszák
a reggelit -- persze, tőlünk távol áll a sport,
mi féltjük magunkat mindentől, mint aki allergiás.
Kár lenne értünk.

Inkább álmunkban sétálunk még
27 emeletet hazáig, mert ha netán
megbotlunk, így mégiscsak
a levegőben fogunk hasraesni.
Mint a károgo madarak a reggeli égen.
Bömboló csecsemők rózsaszín
traumák közt. Persze, tudom,
bármit megtennél, hogy elhallgattasd:
de semmi esetre se rázd.

Czilli Aranka

Teljesség

És a hatodik napon szétnézett,
és keseríz járta át, látva az ürességet.
Lehajolt és maroknyi porból
templomot gyúrt, hófehér katedrálist.
Tenyerébe dombok simultak,
kerekedtek idomok, völgyek homorú
lankáiba ült a titok: a vágy
bevonta falait, mint láthatatlan máz.
Gyönyörű templomot gyúrt,
tökéleteset, s hogy beleköltözhessen,
bele lelket lehelt.
A teremtett világ teljes lett.
Esendő a tökély:
ember, aki meztelen.

Braille-idill

Mint aki megvakult
a megmagyarázhatatlan
fényben,
ujjbegyeimmal olvaslak -
boldogság bőrkötésű
verseskönyve.

Megtanulta bőröm a bőröd
költészetét -
anyajegyeidből olvassa ki:
az élet csodaszép,
mióta öledbe hajthatom
megvakult fejem.
Ujjaimmal könyörgöm:
soha ne engedj el!

A gyöngyhalász álma

Alászállni a sötét mélységekbe
áramlatokon és hínárok rengetegén
átvergődni

és a felkavart tengerfenéken
azt a kagylót – az egyetlen –
megtalálni

felhozni és elrejteni
a világ szeme előtt –
benn az igazgyöngyöt
– az egyetlen –
megőrizni
jól szeretni

ez a vágyam
– az egyetlen.

Irodalom17

CZILLI ARANKA (1982,
Kovászna) költő, író, ma-
gyartanár. Legutóbbi kö-
tete: *Késsel és villával* (Iro-
dalmi Jelen Kiadó, 2022)

Burns Katalin

Ott, messze ül

Panni izgatott volt, majdnem túlságosan is, ahogy a busz végében állva, először beszélt a fáról. Figyeljem csak meg, amikor befordulunk az Óhegy utcába, a kis Ádi kinyújtja az ujját az egyik ház felé. És tényleg, a buszból egy villanásra látszott a kert végében egy karácsonyi égőkkel díszített, hatalmas lucfenyő. A háziak biztos, hogy nem busszal járnak, talán nem is tudják, hogy ebből a szögből rálátunk a hátsó kertjükre, igaz, csak egy pillanatra.

Ez az, ami úgy izgatta Pannit, majdnem annyira, mint amikor harmadikban először ittunk Camparit, vagy amikor indiános filmeket néztünk. Vagy még később, érettségi előtt, amikor járni kezdett Gergővel. Az esküvőjük óta nem is beszélgetünk igazán, csak a buszon futunk össze néhanap. A közelben laknak ők is, a kőbányai kertváros szélén. Eleinte csak kettejüket láttam a buszon, aztán

Irodalom

BURNS KATALIN, író és zenész, 2001-ben szerzett magyar–angol szakos diplomát a Károli Gáspár Református Egyetemen. Eddigi kötetei: *Szöttesek regénye* (2009) és *Esőcsinálás* (2022). Novellái 2010 óta jelennek meg a Magyar Napló, az Élet és Irodalom, a Jelenkor, az Új Forrás, a Pannontükör stb. hasábjain és online felületein.

már a hordozóban ott volt Ádi, azóta Ádi elsős lett, és a hordozóba Fanni került.

Tíz éve buszozok keresztül a kertvároson, de az ablakokban alig veszek észre embert. Nem látni, kik nyitják a vaskapukat, kik ülnek az autókba. Némelyik erkélyen ácsolt varjú meredezik, a kerítéseknel méregzöld színű lombok, átlátszó hulladékszakokba tömve. Ez a pazar sarki ház is, a fenyővel, egészen lakatlannak tűnik. Az előkertben sincs ünnepi dekoráció; az egyetlen életjel az égőkkel teleaggatott fa ott hátul, mint valami rosszul őrzött titok. Advent második hetében feltűnt a kerítésen egy kis fehér tábla, valaki zöld karácsonyi ágakat is rajzolt rá, ennyit még a busz

ablakából is kivettem, de vissza kellett sétálnom a megállómból, hogy el tudjam olvasni a kiírást. „Családi napközi” – ez állt a táblán, meg egy webcím. Két utcával lejjebb, nyáron már kitaláltak hasonlót, a ház mögötti részen tollasnak csináltak helyet, egy kis asztalnál tanulni lehetett, és a környék anyukái is lecsaptak a lehetőségre, hogy a játszótéri séta helyett gondozott gyepre heveredjenek le a kicsikkel. Egy hideg téli hátsókert, pazarul díszített karácsonyfával mégsem tudhatja ugyanezt.

Panni kézen fogva tartotta Ádikát a busz hátuljában, Gergő karjában ott volt a kicsi. Kitalálták, hogy a téli szünetben megnézik maguknak ezt a napközit. Persze négyesben, mert az ismeretlen, kihaltak tűnő épület mégiscsak óvatosságra intette őket. A megfelelő pillanatban Ádi csillogó szemmel rángatta meg a sálamat, hogy nézzem csak, milyen szép az a fa, a piros-kék égőivel. Addigra én is tudtam, mikor kell kinézni a busz ablakán, a fenyő odavonzotta a tekintetemet, ahogy vettük a kanyart. Menjetek csak, gondoltam. Kíváncsi voltam, milyen belülről a kert, és talán a fáról is küldenek majd egy közeli fotót.

Másnap Panni befotózta Ádika iskolai rajzát a fenyőről. Az utolsó tanítási héten minden órán csak rajzoltak, négyszer annyi zöld ceruzahegy tört, mint általában. Ádika nyaka alatt csomóra volt kötve a kispokróc, mert aki tudott, takarót küldött be a gyerekekkel. Volt, aki ledobta magáról, volt, akin a csomó simán meglazult, és a pokrócok a földre hulltak, mert a gyerekeket az első két tanóra alatt nem érdekelte a hideg, meg a pokróctól rajzolni is nehezebb volt. Ádika nem volt napközi, az órák után hazavitte Gergő a meleg lakásba. Panni felajánlotta, hogy majd ő hozza-viszi a gyereket. Mégse legyen Gergőnek kínos naponta visszamenni oda, ahonnan kirúgták. De Gergő ragaszkodott hozzá, így végül megosztottak a napokon. Gergő a szakközépben tanított, az A épületben, szeptember óta Adit leadta a B-ben, aztán érte is ment, ha végzett az óráival. Egyszer szembejött velem a poszt az eddig elbocsátott tanárok arcképeivel, ebből tudtam meg, mi történt, mert Pannit nem láttam utazni egy ideje. Aztán a buszon összefutottam Gergővel, egyedül, nem jött vele se Panni, se a gyerekek. Talán ezért

volt beszédesebb. Azt mondta, már semmit sem vár. Leginkább azt szeretné, ha végre leszállnának róla. Ha nem foglalkozna velük az egész ország.

Amikor Panni becsöngetett hozzám, lehetett este fél tíz. Elfogadott egy tojáslikőrt, bár így is a céges karácsonyról jött, túl volt pár pohár boron – szép volt tőlük, hogy a gyestről is behívták ünnepelni. Képes volt azért átjönni hozzám, hogy elmesélje, időpontot foglaltak szombat délutánra, annál a karácsonyfás háznál.

– Képzeld, foglalási rendszer van –, mondta. – Ezek szerint tényleg működik a hely, pedig arrafelé teljes a csönd, az ablakok mögött is csak kisebb fényeket látni, ha egyáltalán. Egy családi napközi nem ilyen. Valami alapzajnak kell lennie, ahol gyerekek játszanak.

Panni rákönyökölt a konyhaasztalomra, és elsírta magát. – Gergő teljesen kivan. Nem mutatja, nem beszél róla, meg hát ott vannak a suliban a srácok, egy csoda, ahogy összezártak miatta, de azért érezni, hogy baj van, tudod? Kihúzták alólunk a talajt. – Panni nyelve megoldódott. Most elmesélt mindent, amit eddig a buszon, félszavakkal elintézt. A keserűség ellenére is fel volt dobva, mint egy gyerek. A céges karácsonyra gondoltam. Rég lehetett emberek közt.

Szombaton csak estefelé jutottak eszembe. Feltűnt, hogy nem küldtek semmit, egyetlen képet, még csak egy sort sem, hogy indulnak, vagy, hogy megérkeztek a házhoz. „Na, milyen volt?” – írtam rá Pannira, és hogy nem jött válasz, Gergőre is. Aztán lefeküdtem aludni. Nem is tudom, az zavart-e jobban, hogy válasz nélkül hagynak mindketten, vagy az, hogy hiába furdal a kíváncsiság, még mindig nem láthatok közeli képeket arról a házról. Meg hátul, a díszes fáról. A fáról, komolyan? Mióta lett ez olyan fontos? Én se lehetek egészen normális.

Másnap este elsétáltam Panniék lakásához. Egy háromemeletes társasház földszintjén laktak, már kicsit szűkösen. A konyhaablakban fény égett, Gergő kopaszodó fejét vettem ki a korong alakú lámpa alatt, épp a vacsorát fejezték be. Panni összeszedte a tányérokat, lassan, akár egy végtelenített filmszalag. Alig mozdult valaki; a kis Fanni sem ficergett az etetőszékben. Lehet, hogy a gyerekek megfáztak a kertben? Vagy betegek lettek mind.

A csengetésemre Gergő jött ki. Meg sem lepődött, hogy életemben először elmentem hozzájuk.

Panni magához emelte a kiürült pörköltes tálat, és berakta a mosogatóba. Észrevette a ronda saftcsíkot, amit a pólójára festett. A jó életbe! – kántálta maga elé. Régen csak úgy sisteregtek ki a száján a bazdmegék. A gyerekek előtt erre szokott rá, még imponált is nekem, hogy megtalálta az alpári és a gügyögő stílus közti őszinte átmenetet.

– Ne haragudj, nem maradt semmi, még a főzelék is elfogyott –, nézett rám üresen.

– Azt hittem, történt veletek valami –, mondtam óvatosan, vigyázva, nehogy számonkérésnek érezze. Leültem egy pohár kamillatea mellé, az asztalhoz.

– Nem nagyon fotóztunk. Van egy kép Ádikáról, a fával. Küldtem volna, de hát csak most jöttünk meg.

– Hogyhogy *most*? Azt ne mondd, hogy ott aludtatok a kertben? Vagy a házban? – csattantam fel, elfeledkezve az óvatosságról. Bár, ki tudja? Ilyen lehetőséget is ajánlhat a napközi. Last minute szállás, családoknak, kedvezményes áron.

– Jól vagy, egyáltalán? – szólt vissza élesen Panni, és fáradtan leült elém. A narancsszínű saftcsíkot eltakarta az asztal lapja. A gyerekeket kivitte magával Gergő, ketten maradtunk.

– Álmodtam rólatok –, szaladt ki a számon. Panni szemét elfutotta a könny. Ez most már így lesz, gondoltam, kimaradt vagy hét év, újabban meg beesünk egymáshoz, elsírjuk magunkat, álmokról beszélgetünk. Mintha összerántott volna minket ez a december.

– Tényleg azt hittem, bajotok esett. Rendesen megijedtem. Megsérültetek, vagy túszul ejtettek titeket azon a kísértettanyán. Mit tudom én.

– Másfél órája jöttünk haza –, tagolta Panni.

– Vasárnap este van –, vágtam rá, mire magához kapta a telefonját, és felszisszent. – Gergő, vasárnap este van! – kiabálta be a szobába, megfedkezve Fannikáról, aki talán már el is aludt. – Ez hogy lehet?

– Panni, mi volt a háznál? – próbálkoztam újra. – Itattak veletek valamit? Valami gyanúsat?

– Dehogyan. Egy lélekkel sem találkoztunk. Kóddal mentünk be. Atyaisten, akkor több mint egy napig nem ettünk!

Megfordult velem a tele mosogató, meg az egész konyha. – Hogy tudtatok egy teljes napot csak úgy ott tölteni?

– Pontosán érkeztünk. Átsétáltunk a garázson –, nézett maga elé. – Egy papírra rajzolt nyíl vezetett a kertbe. A házba be se mentünk, zárva találtuk. Hátul: fedett terasz. Az asztalon keksz, kakaó, színezők, a padon pokróc. A kert végében állt a karácsonyfa, a ház mögött játszóvár, csúszda. Mi voltunk ott egyedül, senki más. Jó darabig mászókáztunk a gyerekekkel, aztán észrevettük, hogy Ádi nincs velünk. Gondoltam, biztos a karácsonyfához ment, és tényleg ott volt, de, hogy is mondjam... mintha kicserélték volna.

Értetlenül rábámultam. Panni szeme megint bepárasodott.

– Tudod, az a fa egy kis dombon van. Ezért látjuk olyan jól a buszból. Ádika leült a fa mellé arra a dombra, és nézett előre. Mint valami kis buddha. Nézett ki a fejből. Azt hittem, a drótkerítésen túl figyel valamit, de nem szólt vissza egyikőnknek sem. Elálltam, meg se rezsent. Akkor csináltam róla ezt a képet. – Megkereste a telefonján. Ádika ül a fakó színű téli gyepen, a kis sapkájában, és mered előre. A fa alsó ágain az égők a közeli exponálás miatt inkább sárgák, mint kékek vagy pirosak.

– És most mi van vele?

– Alig lehet a szavát venni. Szerintem nem emlékszik semmire. Most, hogy kérdezed, mi lehetett a hellyel annyira különös, talán ez. Elkezdtünk játszani, és egyszer csak átrendeződött a tér. Ezek szerint, vele együtt az idő is. A füves hátsókert hosszában megnyúlt, és a végében, a fánál, ott ült a fiam. Láttam, hogy ott, messze ül. Ott Messze Ül

– ismételte a három szót. Mintha nem is hozám beszélne, hanem megint ott lenne, a kertben. Mintha szólógná énekelve, finoman. Ott Messze Ül. Mint valami indián néven. – Odamentem hozzá, óvatosan megráztam, de semmi. Nem felelt. Volt benne valami dacos. Valami eltökélt. Fannika sírni kezdett. Felnyaláboltunk Ádit és eljöttünk.

Gergő hangtalanul leereszkedett közénk, az asztal mellé. Ádit a kádban hagyta.

– Törökülésben üldögélt – tette hozzá. – Tudod, milyen volt? – pillantott hirtelen Pannira. – Mint akkor, a tizedikeseim. A gyerekeim. Ahogy ott ültek a folyosón. A földön.

– De hogy tarthatott ez el egy napig? – vágott közbe Panni. – És nem jött oda senki. Azt sem vetük észre, hogy ránk sötétedett. Meg azt se, hogy közben megint felkelt a nap. Jó, ha nem fiztetetik ki velünk a teljes ott töltött időt! Nem csoda, hogy mindjárt eldőlök az álmodástól. A főzelék is elfogyott egy perc alatt, hiába nem szeretik a gyerekek.

– Szóval, álmodtam rólatok, – kezdtem bele megint. – Gergő kísérte busszal Ádit az iskolába. Meg Fannit is. A hátukon táskák, a kezükben uzsonna. Iskoláskorúak voltak mindketten. És te, Gergő, mentél velük reggel, a buszon. Hárman siettetek egy átlagos, pörgős reggelen, hogy ne késsetek el az első órátkról.

– Ennyi? – Ennyi, igen.

Felvontuk a szemöldökünket, és mosolyogtunk.

Ádi a kádban eszelős pancsolásba és szirénázásba kezdett.

Uraky Noémi

Egy nő öt percben

Még jó, hogy gyorsan lehúztam a kávémat annak érdekében, hogy elérjem a buszt, az megcserébe azzal tisztel meg, hogy 5 perce késik. Felrobbanok. Az út túloldalán egy évek óta leáldozóban lévő butik ablakát pucolja egy nő, rám néz, robban, én is robbanok, na ennyi.

Amint ebben a pillantásban átadtuk egymásnak az elmúlt idők idegszálainkat túlterhelő, gyomorfalmardosó, szélütést előidéző és túlnyomórészt indokolatlan mental breakdown energiáinkat, megérkezett a busz, hogy hatástalanítsa a bombámat. Egy nő mellett üres a hely, szabad lesz?, mosolygok rá, flegmán bólint, baszd meg akkor.

És elindultunk. Itt ülök a 168 centis, szakorvosi vélemény szerinti túlsúlyos testemmel, a bugyim vág és pár hajszálam az ajakíres számra tapadt, a melltartóm bal oldali merevítője legjobb tudása szerint igyekszik két bordám közé fúródni és közben a nem rendeltetésszerűen működő zsigereimre gondolok. Úgy szeretnék nő lenni.

A következő megállónál felszáll egy csinos, barna nő, az arcát nem látom, de most aztán hihetetlenül gyűlölök, topog a magassarkújában, fel merte venni a rövid szoknyáját, ki merte engedni a haját, talán még a tanulmányi átlaga is jobb az enyémnél, talán az én munkámra pályázik, talán vissza fog mosolyogni rá a mellettem ülő nő, amikor megkérdezi, hogy szabad-e a hely, amin épp ülök, aztán talán rám is ül, talán anyám méhéig nyomja vissza a komplett individualitásomat és ekkor!... a nő megfordult és látom, hogy csúnya. Hála istennek! Magzati nyugalom szállt rám.

Heti hét napból hét, napi 24 órából 24 egy elcseszett verseny, pedig mégcsak nem is neveztem, ezen puffogok, amíg szárazra dörzsölöm a könnyfeszületes szembogaramat. Milyen hülye szó. Az ablak is bogárszaros. Én is bogaras vagyok. Ez utóbbi odáig fajult, hogy indulás előtt kiabáltam a félig előblítetett, ám láthatóan koszos csészekkel a csap szélén ahelyett, hogy azzal kiabálnék, aki otthagya őket, vagy ahelyett, hogy senkivel se kiabálnék, vagy ahelyett, hogy magamban és magammal sem kiabálnék, vagy ahelyett, hogy megpróbálnám szeretni magamat, hogy elfogadjam a torta-metamorfózist, hogy egész tortaságom különböző szeletekből tevődik össze, és csak mert valamelyik szelet nincs ínyemre, még az én vagyok és valakinek ízleni fog. Valakinek ízlek.

Itt az én megállóm. Meggázítottam a bugyimat, leszedtem a hajszálaimat a számról, kihúz-

Irodalom

URAKY NOÉMI (2000, Miskolc) őszhajszálait lefestő, kávéházsarkakba illeszkedő tanárpalánta, megkímélt állapotban. Valóság-kompatibilis: az elrontanivalót elrontva, a kávé keserűn szereti. Zavarban van, hogy őt olvasod.

tam a melltartómból a merevítőt és most a hitetlenkedő, realitást megkérdőjelező, undorkicsapódástól terhes arcú nő mellé teszem le az ülésre, csak hogy legközelebb mindenféle verbalitást elkerülve mindenki tudja: az én helyem nem szabad.

Trimaginarium 2.0

László Hajnalka, Szabó András és Szentes Zágón kiállítása a csíkszeredai Megye

Galéria

HORVÁTH BENJI (1988) Csiki László-díjas költő, író, fordító, énekes. A kolozsvári Helikon folyóirat, valamint az Erdélyi Híradó Kiadó és a Fiatal Írók Szövetsége Hervay Könyvek sorozatának szerkesztője. A II. Erdélyi Slam Poetry Bajnokság bajnoka. 2005 óta publikál, 2014 óta foglalkozik rendezvényszervezéssel, tehetséggyondozással. A Beatwánder nevű audiovizuális költészeti formáció, illetve a Cancer Culture nevű pszichedelikus rockformáció énekes. Kötetei: *A cseplini díva*, 2009; *Beatcore*, 2015; *az amnézia útja*, 2016; *A Dicsőséges Európa*, 2018; *emlékmű a jövőnek*, 2022.

Horváth Benji az a bizonytalanul kellemes érzés

(László Hajnalka, Szabó András
és Szentes Zágón munkái elé-mögé)¹

a nap csak egy fehér korong a vér csak tűz
én csak te te csak én hogy is mondjam
ez egy szervezett tárlatvezetés ezek
a képek a múltból vannak ez egy csillag
kapu a jelenre vagy a jövőre de mindegy is
én is voltam gyermek mióta felnőttem
megválogatom az illuzióimat vagy csak
azt hiszem hogy én válogatom meg őket az idő
egymásra pakolt deszkák fokozatos fogyása
egy fekete-fehér erdőszélen az idő
gombahálózatok tájékozódása a föld alatt
spórák szálldosása hol is vagyok az idő
begliccselő virtuális szimuláció
a marsraszállásról az idő a tér az idő
fém- és műanyag leviatánok nehéz imbolygása
a posztapokaliptikus ködben a tér az idő
szarvasok és molylepkék és szentjánosbogarak
egy pislákoló fényszóró holdudvarában
az idő a tér az idő én vagyok én te vagy te
én vagyok te én te én a tér az idő a iapetusz
pályája a szaturnusz körül a tér
a sötét anyag ami el fog jönni hogy kibontson
és újrarendezze részecskéidet a tér
kognitív keretezés féreglyuk az univerzum
túlsó partjaihoz a csend materializálódása
a frekvenciák tánca a fény és az évek
eltelnek hosszú évek évmilliók
mi is az a háború mi is az a béke
mik azok a mindennapi súlyok a szorongás
gesztenyetüskéi a szegycsont alatt

¹ Elhangzott 2023. március 23-án a csíkszeredai Megyeháza Galériában, a *Trimaginarium 2.0* kiállítás megnyitóján.

László Hajnalka: *The Prey*. 2018 - C-print

Szabó András: *A csodaszarvas nyomában*. Karcolt rajz, PVC, 30 × 40 cm, 2007

*

akkoriban egyszerre kellett lennünk
ragadozónak és zsákmánynak manipulátornak
és manipulálnak elkötelezett hamis
profétának és hibbant prédikátornak
a reflektió stratégoszai információ-dílerék
a történelem feketepiacán lógtatjuk lábunkat
nagyototálban ülünk a kőkerítésen
percepciókkal seftelgetünk
monetizáljuk az önazonosságunk
várjuk a kihalást vagy az ujjászületést
mindegy is csak valami legyen
pénz pina pálinka jégeső vagy jégkorszak
mindegy is az idő a tér voltam én is
gyermek és azóta megválogatom az illúzióimat
vagy azt hiszem legalábbis hol is vagyok
áramlik a vér mint a láva a gyomorban
valami forrong és körülnézünk
ez egy szervezett tárlatvezetés ezek a képek
a jövőből vannak ezek egy haldokló
fekete lyukból kiáramló információ-részecskék
egy távoli elveszett civilizáció ereklyéi
névtelen krónikák és eltartott szelfik
buborékok a kvantum habban
vagy csak az a bizonytalanul kellemes
érzés amikor megváltoznak a szelek

Szabó András: *A megismerés anatómiájáról*. Karcolt rajz, PVC, 73 × 140 cm, 2022

László Hajnalka: *Hold My Tear*. 2023 - C-print

Szentes Zágón: *Béke arzenál*. Akрил, vászon, 80 × 80 cm, 2022

László Hajnalka: *Self-care*. 2019 - C-print

Lakatos-Fleisz Katalin

Égő áldozat

A tűz. Nem csak a gyerek-, hanem egész fiatalkorom mindennapos gyűlölt-szeretett társa. A tüzet kellett rakni, lesni folyton rettegően. Mert a tűz szeszélyes valami, olyan, mint egy önálló tudattal bíró élőlény. Nem lehet kiismerni. Azt gondolnád, ha csontszáraz fahasábokkal kielégítően táplálsz, a hízott lángnyelvek a kályha ölének minden zugát körülnyaldossák. És ilyenkor elégedetten hallgatod azt a szél zúgásához hasonlító hangot. A hasas cserépkályhának előbb csak az öle körül forró, majd a melegség lassan átjárja a felsőbb testtájakat is.

Nem mindig van így. Sőt, ez a ritkább.

Mert hiába adagolod percre pontosan a szálkás, légies akácot egyesesen a bükk súlyos hasábjával, egyszer csak a tűz mintegy varázsütesre kihuny. Ugyan nem azonnal, előbb még játszik egy

30 Esszé

LAKATOS-FLEISZ KATALIN tanár Nagykárolyban született 1978-ban. Debrecenben és Finnországban doktorált, a BBTE szatmárnémeti tagozatán óraadó tanár. Tanulmányai, esszéi, kritikái jelennek meg hazai és magyarországi folyóiratokban.

kicsit. Lassan izzanak, szenesednek a hasábok, csípős füst szivárog ki a kályhaajtón. Ez a csípős, könnyeztető füstszag az első jel. Néha még fel is lobban egy-egy pillanatra. Ilyenkor megkönnyebbülsz, hogy mégis. Gyorsan elő a pizskavassal, meg kell mozgatni kicsit a parazsat. De már késő. A láng ekkor már nem tartós, erőtlenül pislálkol. Fújni sem szabad, mert csak az arcodba vág a füst, de tűz már nem lesz belőle mégsem. A fújás csak a rőzselángnál ér valamit.

Nincs mese, újból előlről kell kezdeni. Meg kell rakni a tüzet.

Ilyenkor anyám felcsattan: *hiába fújom lefele, hogy a tűzre vigyázz, nem ér semmit, mindig elalta-*

tot azt a tüzet! Ilyen nagy klotkert kell rátenni, miközben alig van benne szén?! Azér', mer' nem ott jár az eszed, látom én! Mi tagadás, anyámnak sokszor igaza van. Mert míg az ember tüzel, semmi mást nem szabadna csinálni közben. De azt nem lehet, mert közben írni, dolgozni kell, a laptop billentyűzetének ütemes kopogását hallgatni. Ha azt a percet elmulasztom, amikor a láng még nem sorvadt el, még van ereje felemészteni a következő súlyos hasábot, később már hiába erőltetem. (Mint amikor az éhező, kiaszott gyomrút szalonnával akarnám feltáplálni.) Sokszor azon néhány percen múlik minden. Mert a tűznek külön, az emberektől eltérő időjárása van. Az ember csak alkalmazkodhat hozzája, de irányítani nem tudja.

Így anyám tehetetlenségében a féltékenységre lovalja magát. Mert arra a rossz, köhögő számítógépre, ami úgy zúg, mint a kávédaráló, és amin a verseim, dolgozataim írom, a legféltékenyebb. Elég csak meglátnia, hogy a gép előtt ülök – mert túl későn vettem észre, és már az ajtóban áll –, hogy tudjam, jóvátételten hibát követtem el. Akkor kikapcsolni már késő. Akárhogy is bizonygatom, hogy befejeztem, anyámnak csak a látvány számít.

De talán nem is a számítógép volt anyám igazi féltékenységi tárgya. Az inkább csak tünet. Sokszor megpróbáltam kicselezni anyám féltékenységét, fejben próbáltam összerázni a gondolataim. Volt, hogy egy teljes verset is megírtam fejben. Anyám éles szemét így sem lehetett kijátszani. Gyanakvóan, sötéten nézett rám, és valóban meg is szólalt: *látom én, hogy ki tudja, hun jár az eszed.* És én valóban rajtakapva éreztem magam, mint aki tiltott örömeiben kéjeleg.

Sokszor nem volt mit tenni, mint órákig nézni, ahogy anyám elnehezült fejjel, nyitott szájjal mélyen, álomtalanul alszik. Közben a tüzet vigyázni. Néha a légszomjtól ijedten felhorkant, hogy – *tegyél arra a tűzre, te lány, mer' itt fagyunk meg!* – de aztán visszazuhant ájult álmába. A mondat végét, ahogy belealudt, elharapta. De mégis ott kellett körülré strázsálni. Minden hangra ugrásra készen. Mert anyám amilyen mélyen aludt, olyan gyorsan ébredt is fel, pillanatok alatt tisztában

mindennel. Rögton tudta, hogy amíg ő nem volt résen, lánya mivel foglalkozott. Magamnak is jobb volt tiszta lelkiismerettel várni ébredését.

Anyám teljes odaadást, hűséget követelt.

Az anyám iránti hűség azt is jelentette, hogy osztozok, cinkossá válok rettegésében. Mert anyám folyton a hideget szimatolta. A tél hidege csak egy, bár a leghidegebb hideg volt az összes hideg közül. De ott volt a hamar beálló, véget nem érő őszi esők hidege. A novemberi sártenger, amikor az ég is mintha egy óriási elkent sármassza lenne. A lenyomó, félálomban tartó, fák között lappangó ködök, amiktől minden átnyirkult, a tornác csúszóssá vált, mintha csigák nyalták volna keresztül-kasul. A márciusi csipős szelek, amiktől ugyan jól bezárkóztunk, de a zárt ajtókon keresztül is hallottuk, hogy oda-odavág valamit az udvaron, mintha láthatatlan szellemek verekedtek volna. Napsütés, olyan, ami jólesően átjárja a fagyos tagokat, kevesebb volt. A nyár minden átmenet nélkül váltott perzselő forrósággá, és a szél ilyenkor sem csillapult.

– *Ítéletidő van* – mondta anyám a szeles időjárásra. (Ilyenkor egy-egy csattanásra valóban felrezzentem.)

– *Madár hull a fáru* – riadozott nagy hangon, vacogott, közelítette a két tenyerét a spórkarika kicsapó lángjaihoz, bár csak néhány mínusz járt még.

– *Nagyon hideg van, igen* – erősítettem meg magam is. (Pedig egyáltalán nem éreztem annak.)

Anyám, hogy vigasztalja magát, a fahasábokat szortírozta, mindegyiket külön számontartotta. Külön kupacba rakta a gerjesztőt, a friss vágású fát, aminek még száradnia kell, külön a tavalyi, már alaposan kiszáradtat. Különösen a göcsös hasábokat tartotta nagy becsben, mert az tart jól a tűzön. (Ő így mondta, hogy *göbös*.) A göcsös fát viszont jól kell vágni, ha lusta a favágó nem megy neki, és egyben nem fér be a kályhaajtón. Ilyenkor ő állt neki felvágni. *Ez a fa, ládd?! – emeli fel egyenként a fejsze nyomán megkarcsúsodott göcsdarábokat. De hát szélhámos az összes ember egytől-egyig, csak a hasznot lesi mind! Csak itt áll, támasztja az ajtófélfát, hogy befejezte! Közben meg itt van hagyva az*

Anyám, hogy vigasztalja magát, a fahasábokat szortírozta, mindegyiket külön számontartotta. Külön kupacba rakta a gerjesztőt, a friss vágású fát, aminek még száradnia kell, külön a tavalyi, már alaposan kiszáradtat. Különösen a göcsös hasábokat tartotta nagy becsben, mert az tart jól a tűzön. (Ő így mondta, hogy *göbös*.)

összes fa, ahogy az isten megadta! – panaszkolta nagy hangon.

A göcsös hasábok mellé mindig akácokat válogatott, vajsárga szálkás belsejéből apró szikáncsokat hasított gerjesztőnek. (Az akác pálcikák, ha egymáshoz ütődtek, valami olyasmi zenei hangot adtak, mint a xilofon.) Szerette az akác kergét lehántani a fa testéről. Kézzel törte apró darabokra, apró máglyákat rakott belőlük, ami egy kis papírtól is hamar lángra kapott. Utána jöhetnek a közepes méretű bükk-, vagy szilvafahasábok, amik, ha jól érzik magukat, nagyokat pattannak, durrannak, ahogy a következő hasábot rára-kom, parázsosó hull.

Az anyám iránti hűség egy-egy súlyos tömb, akárcsak a bükk vagy a gyertyán hasábjai. A napok súlyos hasábjai. Válogatja, pászítja, ölbe rakja az ember, pontosan adagolva, mennyit bírhat el egyszerre. Napi penzum. Ritmusa van, beosztása. Az időt a tűz tagolja. A reggeli fiatal lángnyelvektől a délutáni izzó, érett parázshalmokig. Ahogy a kályha kifűlt, és el lehet zárni, megkönnyebbülök. A tűz istene végre feloldozott a napi áldozat alól. De akkorára már alaposan el is fárad az ember. Végre lehet büntetlenül aludni, másra is gondolni, mint arra, hogy másnap minden kezdődik előlről. Most letezem a terhét kis időre. Félálomban még látom a göcsös hasábok arcát, egy szeszélyes isten által egymás hátára-hegyére hányt szemek, orrok sokaságát.

Vagyunk néhányan a nagyvilágban, akik mielőtt a felsőoktatásba kerültünk volna, előtte pár évet dolgoztunk a közoktatásban

is. Ebben a hónapban arról tandemezünk, miért is váltottunk szintet. Hogyan látjuk, mi az előnye és/vagy hátránya a mai közoktatásnak az egyetemivel szemben? És fordítva is esetleg. Milyen felkészültséggel jönnek az elsőévesek egyetemre?

És mit kellene tudniuk úgy érettségi körül? Hogyan látja mindezt az irodalmár, és hogyan a nyelvész?

(Lakatos-Fleisz Katalin)

Nem szeretem a *tanítás* kifejezést. Legalább is a hivatásom megnevezésére. A tanítás valamiféle leereszkedést sugall, mintha a tanár többet tudna,

Tandem

LAKATOS-FLEISZ KATALIN (1978, Nagyvárad), BBTE, Pszichológiai és Neveléstudományok Kar, Szatmári kihe-lyezett tagozat, egyetemi adjunktus, irodalmár.

és ebből a többletből adna annak, akinek ebből a tudásból kevesebb van. A tanítás szó helyett inkább valami olyasmit mondanék, mint az *alkotó együttműködés*. Úgy gondolom, mi, tanárok-diákok egy csónakban evezünk. Keressük a helyünket a világban, jelentéseket, kapaszkodókat abban a zűrzavarban, amit életnek nevezünk. Az *emberi lényeg* átfogóbb a szerepeknél.

Emlékszem, kezdő tanár koromban a figyelem fenntartása volt a legnagyobb kihívás. Általános és líceumi osztályokban egyaránt. Mert a kisiskolás, de még a középiskolás sem, nem udvariaskodik. Ha valami nem köti le, egész egyszerűen egy másik tevékenységbe kezd. Előfordult, hogy már úgy léptem be az órára, mindegy mi lesz, csak zaj ne legyen. Persze így nem lehet tanítani. Mert ha attól félsz, hogy valami megtörténik, akkor az meg is történik.

A felsőoktatásba kerülve úgy tűnt, végre hátradőlhetek. Hogy a figyelem megszerzéséért folyó harcban letehetem a fegyvert. Végre közvetlenül is

közölhetem a gondolataimat. Aztán rájöttem, ez nem egészen így van. A csend megtévesztő. Azt is jelentheti, hogy kézügyben van az okostelefon. Jó, ha a tanár nem esik ilyenkor a mindenáron való figyelem megszerzésének csapdájába. Ami nem

egyéb szemfényvesztésnél. (Mindegy, mit mondok, csak érdekes legyen.)

A figyelem mégis nagyon pontos szeizmográf. Hogy mikor kezd elkalandozni, vagy fordítva: mi számít érdekesnek. Mert teszem azt, számomra nagyon izgalmas az unalom. Nem hagy nyugodni, folyton ide futnak vissza a gondolataim. Miért akarunk folyton túllenni vizsgákon, beadandókon, olvasnivalókon? Miért várjuk mindennek a végét? A diákok többsége viszont talán nem is tudja, hogy az unalom érdekes lehet. Hogy ha megtudom, mi az, ami unat, mikor menekülök az unalom elől, magamhoz is közelebb kerülhetek. Mitől lehet izgalmas az olvasás, az irodalom? Ha így teszem fel a kérdést, valahogy másképp hangzik. Másképpen attól, mintha azon siránkoznék, hogy az egyetemisták nem olvasnak eleget, ergo a tanár nem vehet adottnak bizonyos műveket, mert az értelmezési horizont eleve szűkös.

Persze nem a kötelező műveltségről van itt szó. Nem olvasni azt jelenti, hogy saját életünk lényegiségeire nem figyelünk eléggé. A kérdés innentől az, hogyan keltsünk hatást, izgalmat egy alig ismert világ iránt. Hogy megtaláljuk mindenkiben a *személyes általánost*.

Szerencsém van, mert akikkel dolgozom, az az óvodapedagógia és tanító szakos lányok (!) többsége empatikus, önszervező, fogékonyak a humán területek iránt. Persze a szakirány már maga is kijelöl egy emberi karaktert. Az óvó- és tanítójelöltekben már egészen fiatal korban motoszkál a hajlam az emberekkel való kapcsolattartásra. Vagy egy hosszabb vargabetű után, a

A tanár egy valamit jobban tudhat. Az alkotó-kereső viszonyt a világhoz. Az éberséget. Hogy így is lehet. Azokra a tanáira tudok igazán tanárként visszaemlékezni, akik ebből az éberségből adtak. Nem a tudástöbblet súlyát pakolták ránk, hanem felemeltek.
(Lakatos-Fleisz Katalin)

személytelen futószalag robotjától megcsömör-
lötten fordulnak egy emberibb hivatás felé. És azt is tudom, hogy ez nem mindenhol van így. Egész biztosan vannak olyan szakok, különösen a divatosabb szakirányokon, ahol tömegoktatás folyik, és különösebb érdeklődés nélkül meg lehet szerezni a diplomát. Vizsgáról vizsgára evickélve. Az olvasásnak ugyan mindenhol meg kell küzdenie a figyelemért. Nálunk is. De azt gondolom, ez nem baj. Edzésben tart. Az elváló utak kikényszerítik a választást. Merre indulok? Nincs mese, a tanárnak nap mint nap hitet kell tenni. Az önképzésben *saját magával szemben* sem maradhat alul.

Itt kanyarodnék vissza mondandóm elejére. A tanár egy valamit mégis jobban tudhat. Az alkotó-kereső viszonyt a világhoz. Az éberséget. Hogy így is lehet. Azokra a tanáira tudok igazán tanárként visszaemlékezni, akik ebből az éberségből adtak. Nem a tudástöbblet súlyát pakolták ránk, hanem felemeltek. Az élet magasabb hőfokon izzott bennük. És ha a tanítás ilyen, mindegy, hogy köz- vagy felsőoktatásban, egyszer csak történik valami. Olyan összefüggések villannak fel a dolgok között, ami magát a tanárt is meglepi. Mély csend kíséri, és nem a fegyelmezés módszereinek köszönhetően. Talán ezekért a csendekért érdemes tanítani.

(Magyar Sára)

Szerencsésnek érzem magam, hogy végigtaníthattam a romániai oktatási rendszert: oktattam óvodában táncot és mozgást, majd tanító voltam, általános és középiskolai magyartanár, s alig 12 éve kerültem be a felsőoktatásba. Mindegyik szinten megvoltak az örömök és

bánatok, a sikerélmény és a sikertelenség. Talán arra vagyok a legbüszkébb, hogy meg tudok tanítani egy gyereket írni, olvasni, számolni, gondolkodni, de el tudom fogadni azt is, ha mindezt nem tudom őt megtanítani. Mert a tanítás nem csak a módszertől, tananyagtól függ. Ott van a tanító, tanár személyisége, de ott van a gyerek is – és mindezek fölé boltozódik a szociokulturális környezet. A kognitív képességeket (memória, észlelés, logikus gondolkodás) a legkönnyebb ma fejleszteni szerintem, de ott vannak az affektív tényezők is (érzelmek, állapotok, hangulatok) és a pszicho-motorosak is (akarat, önfegyelem, kitartás). Hogy kiből lesz sikeres, megelégedett, már-már boldog felnőtt, az több tényező összjátékából születik meg. Az viszont tény, hogy nekünk, itt Romániában nagyon tartalmas tanterveink vannak. Amelyeket, ha betartanánk, ha megfelelően értelmeznénk és alkalmaznánk, egészen klassz kis lurkókat tudnánk oktatni és nevelni. No, de van a *rendszer*, amelyet főleg szidni szokás. Másik oldalon ott az *emberi tényező*, amelyet nem nagyon szeretünk hangsúlyozni. Mert az *egy* ember ereje, hatása félelmetes, felelősségteljes, munkaigényes és még sok minden egyéb.

Tandem

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. 1976-ban született Nagybodófalván. Rovata van a Temesvári Rádióban és a Nyugati Jelenben. Legújabb kötete: *Sügérségtől incelegig – női szemmel* (HKE, 2021).

Soha nem készültem egyetemi oktatónak, sőt, magyartanárnak sem. Ezt dobta az élet. Szerettem a kicsikkel dolgozni. Sok a munka, és nagyon fárasztó is. De nagy a hatás, és sok az érzélem. Aztán a nagyobbaknál is sok a munka, talán valamivel könnyebb, mint a kicsikkel, de nagyobb a felelősség is: például az érettségi eredményeket igen gyakran csak a tanáron verik le. Pedig ott a diák is, a szülő is, a társadalom is. Én akkor döntöttem a felsőoktatás mellett, mikor életem egyik nagy szakmai kudarca ért: bármit csináltam egy osztályban, az nem volt jó. Abból csak baj lett. Aztán elmentem. Közben eltelt tíz év, és kiderült, sok mindent jól csináltam – a diákok és a valós élet szerint. Néhány szülő szerint is. Az élet helyre tette a dolgot. Csak közben váltottam. Nem érzem veszteségnek. A *rendszer* egy része jelezte már párszor, hogy ők igen.

Nem állítom szembe a közoktatást az egyetemivel. Én egymásra épülő szintezésnek látom, annak is éltem meg. Hasonló a kettő abban, hogy főként a kognitív képességekre fekteti a hangsúlyt. Pedig ma már gyakran hallhatjuk, hogy például egy munkahelyre a kognitív képességeink alapján jutunk be, de onnan az affektív és a pszicho-motoros szféra miatt, által kerülünk ki. És most teljesen mindegy, hogy kitesznek vagy felmondunk. Különbség van abban, hogy míg a közoktatás általános tudást nyújt(ana), addig a felsőoktatás már specializáltabb. Bár tudom, hogy intézménye válogatja, de én azt tapasztalom, hogy az egyetemi oktatásban nagyobb a diák önállósága, így felelőssége is. Oktatóként sokkal inkább szellemi partnernek tekinthetem a hallgatóimat, míg a közoktatásban erősebb volt *a kézen fogva vezetem őket* – magatartás.

Több helyről, több kollégától is azt hallom, egyre kevesebb tudással érkeznek az elsőévesek. Egyre kevésbé képesek az önálló tanulásra. Nem működik az önfegyelem kellőképpen. A felelősségvállalás sem. Folytathatnám a sort. Nem tudom biztosan, hol mennek el a dolgok. Még kisgyermekkorban, a szülői nevelés silány? A technikai eszközöknek odadobott gyerek: hadd nevelje az okostelefon? A közoktatás különböző szintjei, ahol néha megfáradtak, kiegészítettek a kollégák? S hogy ne lennének azok, amikor nálunk igen gyakran változnak az oktatási *direktívák*?! Maga ez az egyre kevésbé értékálló világ, ahol a tanulásnak, tudásnak, munkának, becsületességnek nincs is nagy értéke?! Talán az összhatás miatt?! A lényeg: hogy baj van. Az utolsó PISA-felmérések (Programme for International Student Assessment = nemzetközi tanulói teljesítménymérés programja) eredménye azt mutatja, hogy a 15 éveseknek már a 45%-a funkcionális analfabéta.

Még középiskolai tanárként 12. osztályban úgy készültünk az érettségire, hogy magának a szónak a felépítését, jelentését ízlelgettük, aktualizáltuk valóságos élethelyzeteinkre. Visszavezettem a jelentést az *érett* szavunkhoz. Mit jelent érett személyiségűnek lenni? Hogyan szervezi az érett fiatal az életét, az idejét, a munkáját, a prioritásait? Hát, ez nem kimondottan a kognitív képességek függvénye. De ha például megértik, hogy irodalomból azért is tanítjuk nyolc éven keresztül a *szereplők rendszerének* fogalmát, hogy megértsék, milyen viszonyban lehetnek egymással a szereplők az irodalmi művekben, de kint, a „valós életben” is. Mert az iskolai oktatásban az irodalom nem csak tudományterület, nem csak művészet, hanem életmodell is. S be kell látnunk, mi nem irodalomkritikusokat és jövődöbéli írókat képzünk a közoktatásban, hanem jó esetben irodalomszerető, olvasó, szövegértő, kritikai gondolkodást működtető embereket, akik az irodalmi alkotásokon keresztül könnyebben értik meg az ember- és a világ működését, sőt, a saját működésüket is.

Nyelvészként, mikor az első egyetemi órákon találkozom a gólyákkal, arra törekszem, hogy elhiggyék magukról: most már szellemi partnereim. Most már fiatal felnőttek. Akiknek nem fogok diktálni. Akik vitatkozhatnak velem. Akiknek lehetnek önálló gondolataik. Sőt. Akik képesek jegyzetelni, gondolkodni, problematizálni, megoldásokat keresni, lényegét kiemelni. Hát, az elején egy kicsit kínlódunk. Talán szenvedünk is. De aztán valahogyan mégiscsak megtámaszkodnak. Másodév felénél már beérnek a dolgok. A legtöbb esetben állnak kint a csoport előtt. Vezénylik tartalommal telítetten az órákat. Vitáznak. Kutatnak. És egyre gyakrabban mondják: *ez jó érzés*. Az: nekik is, nekem is. Szerintem pedig ez a közoktatásból a felsőoktatásba vezető út. Megérezni, megéreztetni, miként lehetnek önmaguk legjobb változatai!

Világhírű írók a virtuális könyvégetés máglyáján

Az egész Agatha Christie-vel kezdődött: *A tíz kicsi néger* krimijének a címét változtatták meg, mert szerepel benne az n-szó – angol nyelvterületen mindenki csak így hivatkozik rá, még idézetként és ironikus értelemben sem szabad leírni. A legutóbbi magyar kiadás is átvette ezt a gyakorlatot és *Mert többen nincsenek* (*And Then There Were None*) címmel adták ki legutóbb. Majd jött a Huckleberry Finn: magából a könyvből cserélték ki mindenhol az n-szót a „*rabszolga*” kifejezésre. Sokan már ekkor felhorkantak, mert ez mégiscsak egy irodalmi klasszikus átírása, amelyben ráadásul annak a szónak igen erős funkciója van. De végül lenyugodtak a kedélyek, mert világos volt a célkitűzés, és egyértelműen meg volt határozva az, hogy mit változtatnak meg.

A dolgok azonban elfajultak. A fenti példákban a fekete olvasók érzékenységre való tekintettel módosítottak az irodalmi szövegeken, napjainkra viszont jelenséggé terebélyesedett az átíródi, hiszen érzékenységük nemcsak a feketéknek, hanem minden vallási, etnikai, osztály stb. közösségnek, korcsoportoknak, továbbá különböző testi, lelki adottságokkal rendelkezőknek vannak, illetve lehetnek. Amilyen mértékben tágult a figyelembe veendő érzékenységek köre, olyan mértékben bővült az átírási hajlandóság, és ma már ott tartunk, hogy teljes irodalmi életműveket változtatnak meg mindenfajta érzékenységekre való hivatkozással. Ilyen külső beavatkozáson estek és esnek át napjainkban Ian Fleming James Bond-könyvei, Agatha Christie regényei és Roald Dahl gyermekkönyvei, ami már szélesebb körben is megrökönyödést váltott ki. Különösen az utóbbi eset robbant nagyot, mert a kiadó a gyermekek érzékenységeivel indokolva írta át ezeket a könyveket. Ezért nem szerepelhetnek bennük olyan szavak, mint „*kövér*” vagy „*dagi*” (fat), „*csúnya*”, „*törpe*” stb. de a jelzőként használt népeveket is kilúgozták, és ahhoz is vették maguknak a bátorságot az Inclusive Minds nevű szervezettel együttműködő szövegmódosítók, hogy a szerző által le nem írt, új mondatokat toldjanak be a szövegekbe.

A gyermekek érzékenysége valóban komoly odafigyelést igénylő problémakör, de ebben a konkrét esetben furcsa a mai gyerekek érzékeny-

ségére hivatkozni, hiszen nem találtam, feltehetőleg nincs is semmiféle kimutatás, felmérés arról, hogy a mai kiskorúak érzékenyebbek lennének, mint voltak korábbi generációk gyermekei, akik Roald Dahl mesekönyveit eredeti nyelvvel ismerhették meg. Mint ahogy arra sincs semmiféle adat, hogy azok, akik Roald Dahl meseregényeit olvasták, emiatt később elmebetegékké, gyűlölködőkké, netán fasisztákká váltak volna, vagy bármiféle szellemi, érzelmi, erkölcsi károsodást szenvedtek volna, mert akkor ezeket a műveket nem átírni, de betiltani kellett volna. Épp ellenkezőleg: angol nyelvterületen a szerzőnek kultusza van, a legnagyobb angol nyelvű meseírók között tartják számon, akinek művein gyerekek nemzedékei nőttek fel és lettek egészséges lelkületű, nem szélsőséges értékrendű felnőttekké.

Társadalom

FORGÁCS ÁRON kultúrantropológus, szerkesztő, fényképész, Pécsen született 1989-ben.

Törölt szerzők

A mesekönyvek átírása rejtélyének a kulcsát tehát a kinyilvánított intenciók ellenére máshol kell keresni. Roald Dahl nyelvezete távolról sem a mai gyerekeket, hanem a mai felnőttek egy részét sérti, akik a jelenlegi konjunktúrát kihasználva a gyermekek érzékenységeinek álcája mögé bújva cenzúrázgatják az irodalmi műveket. Hogy ennek az eljárásnak vajmi kevés köze van a gyermekek érzékenységehez, elég megjegyezni azt, hogy Agatha Christie és Ian Fleming műveit is ezzel megegyező szempontok alapján kozmetikázzák át, pedig a krimikről és a James Bond-regényekről aligha lehet azt állítani, hogy gyerekkönyvek lennének. De a Roald Dahl átírások között is van egy, ami leleplezi a valós szándékot. A *Matilda* című műben van egy rész a könyvek jótékony hatásáról, és egy adott ponton így szól a szöveg az én heve-

nyészett fordításomban: „A könyvek elvitték őt új világokba és megismertették izgalmas életet élő csodálatos emberekkel. Elment régimódi hajókon Joseph Conraddal. Elment Kelet-Afrikába Ernest Hemingway-jel és Indiába Rudyard Kiplinggel.” Ezt a szöveg-részt a következőképpen változtatták meg: „Elment tizenkilencedik századi birtokokra Jane Austennel. Elment Kelet-Afrikába Ernest Hemingway-jel és Kaliforniába John Steinbeck-kel.”

A két törölt író nem sértheti a gyermekek érzékenységét, számukra nem egyebek ezek ebben a szöveggörnyezetben pusztá neveknél. Ez a változtatás felnőttek politikai opciója, akiknek a szemében Joseph Conrad és Rudyard Kipling nem elfogadható szerzők – hiába írtak olyan klasszikusokat, mint a *Lord Jim* és *A dzsungel könyve* –, mert saját korukban támogatták a brit gyarmatosító politikát. Vagyis a gyermeki érzékenység örve alatt Roald Dahl szövegén keresztül virtuális könyvégetés zajlik, amelyben nemcsak a nem kívánatos szavakat és kifejezéseket, de a nem kívánatos szerzőket és műveiket is eltüntetik, és ideológiailag megfelelő szerzőkkel helyettesítik. Így került a szövegbe a feministának számító Jane Austen, valamint a baloldali beállítottságú John Steinbeck, akik nem jelentősebb alkotók, mint azok, akiknek a nevét kihúzták, tehát nem is esztétikai értékítélet, hanem kánonpolitika áll Conrad és Kipling nevének törlése mögött. A politikai-ideológiai önkény jele, hogy Ernest Hemingway neve maradhatott, mert ő a maga korában olyan politikát támogató, aminek köszönhetően most megkapta a politikai pedigret

A szövegváltoztatások megmászják a kulturális és történelmi emlékezetet, és egy álvalóságot teremtenek, amelyben az emberek ki vannak szolgáltatva az eredeti művek és a közjük tolaakodó valóságteremtő cenzoroknak, akiknek a kezében a leghatékonyabb eszköz az a jogi kitétel, mely tiltja, illetve korlátozza a sértő tartalmak közlését.

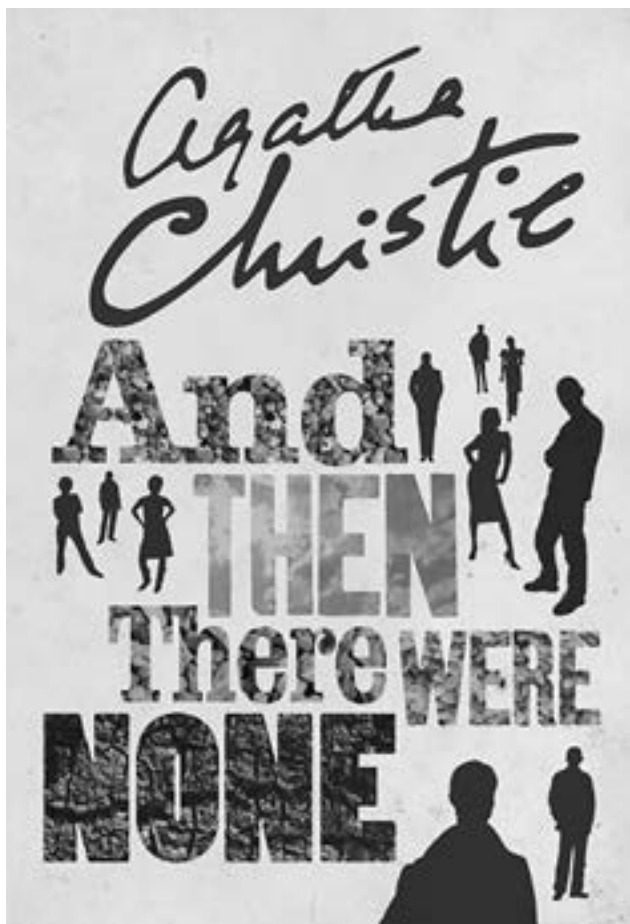
ahhoz, hogy gyermekek szeme elé kerülhessen. Az már csak egy kellemetlen mellékszöveg, hogy ennek a beavatkozásnak a nyomán a kiadó megtagadná Roald Dahltól a halála után azt a lehetőséget, hogy ilyen formán utaljon saját irodalmi ízlésére és kedvenc íróira.

Érzékenyítés és pénz

De ha Roald Dahl, illetve Ian Fleming és Agatha Christie szövegei ennyire problémásak, akkor miért adják ki újra, miért nem hagyják a feledés homályába veszni, hogy a gyermekek és a felnőttek biztosan „csak tiszta forrásból” jussanak megfelelő irodalomhoz? Egyrészt azért, mert ezek a szerzők és műveik világhírűek, elfeledtetésük, kitörlésük tehát majdhogynem lehetetlen, a kérdésre adandó másik lehetséges válasz pedig már ebből a világhírből is fakadóan kézenfekvő: a pénz. James Bond egy vagyontól erő és termő kulturális védjegy. Agatha Christie népszerűségéről csak annyit, hogy a *Biblia* után a világon a legtöbbet az ő műveiből nyomtatnak és adnak el, a megfilmesítések tömkelegéről már nem is beszélve. Az indexre tett Joseph Conradban és Kiplingben nincs ekkora kereskedelmi potenciál, és megvolt az a bűnük, hogy a saját korukban olyan politikai eszméket vallottak, amelyekkel ma már nem lehet azonosulni. Ez egyébként igaz Roald Dahlra is, csak épp az ő könyveiből világszerte több mint 300 millió példányt adtak el, ráadásul műveinek kizárólagos kiadási jogait 2021-ben megvette a Netflix, hogy új filmeket forgasson belőlük. A *Matild*-ből történelesen már készült is egy musical, amely csak az Egyesült Királyságban 33 millió dollár bevételt hozott a tavaly novemberi bemutató óta és két BAFTA-díjra is jelölték. Feltételezések szerint a Netflix az átírásokkal akarja elejét venni azoknak az esetleges támadásoknak, hogy egy antiszemita megnyilatkozásokat tevő szerző műveiből akar pénzt termelni.

Veszélyek

A fentiek tükrében nem is kérdéses, hogy Salman Rusdienak maximálisan igaza van, amikor Roald Dahl műveinek átírását cenzúrának (ő aztán tudja, miről van szó), a kiadó eljárását pedig szégyennek nevezte. Mert a szerző, ráadásul ha már halott is, tökéletesen ki van szolgáltatva olyan szempontoknak, amelyek talán őt nem is foglalkoztatták, amikor alkotott, sőt, lehet, hogy nem is hallott a maga korában azokról a megfontolásokról, amelyek alapján a jelenben meghamisítják a

műveit. Valójában ezzel az eljárással felhasználják Agatha Christie, Ian Fleming és Roald Dahl (és várjuk meg, kik következnek még) nevét és alkotásait egy kortárs ideológiai csatározásra, amelyhez az említett szerzőknek, de legalábbis irodalmi műveiknek nincs semmi közük.

Az irodalmi alkotások átírása, függetlenül attól, hogy az milyen indokok és szempontok alapján történik, kifejezetten veszélyes. Most azt tapasztaljuk, hogy a módosításokat egyetlen szempont alapján művelik egyes kiadók, amivel nem pusztán meghamisítják az írásokat, de egy-neműsítik is a különböző szerzők műveit, gyakorlatilag egyformává gyúrnak a híres írók stílusát.

Különösen a film- és színházművészetben elterjedtek az adaptációk, melyek alkotói eredeti műveket dolgoznak át kortárs problémák, életérzések, dilemmák, stb. bemutatására, de érintetlenül hagyják az eredeti alkotásokat, míg a művek átírásával eltűnik a határ eredeti és feldolgozás között, az adaptáció az alapmű helyére tolakszik, ezzel mintegy eltüntetve azt. Ugyanakkor eleve fennáll a művek különböző szempontú értelmezé-

si lehetősége, ez a befogadói szabadság része és a szellemi élmény egyik táplálója, ezzel szemben a művek nyelvezetét, jellegét, ezáltal akár üzenetét is meghamisító átírások akadályozzák a megismerést, mert az olvasókat elzárják az eredeti alkotástól, és már csak egy mások által önkényesen, önkényes szempontok alapján módosított értelmezési módként állnak a befogadó rendelkezésére. A szövegváltoztatások megmásítják a kulturális és történelmi emlékezetet, és egy álvalóságot teremtenek, amelyben az emberek ki vannak szolgáltatva az eredeti művek és a közükük toladó valóságteremtő cenzoroknak, akiknek a kezében a leghatékonyabb eszköz az a jogi kitétel, mely tiltja, illetve korlátozza a sértő tartalmak közlését. Az viszont interpretáció kérdése, hogy mi számít sértőnek egy adott kontextusban. Joseph Conrad és Rudyard Kipling nevének pusztán említése egy mesekönyvben aligha tekinthető sértőnek, mégis cenzúra áldozatai lettek.

Ha az az elv, hogy az olvasók nem találkozhatnak sértő tartalmakkal, akkor nem az eddigiekben taglalt szerzőket kellene kilúgozni, vagy legalábbis ezeket kellene utoljára hagyni, és a sort a *Mein Kampf*-al, ezzel a maga nemében az egész emberiség minden egyes tagját sértő alkotással kellene kezdeni, ami leírt szóként ugyanolyan fikció, mint a *Matilda*, valóságos hatásaiban és következményeiben viszont világtörténelmű horderejű. Mégis, ha olyan hatalmi pozícióban lennék, hogy ezt megtehetném, akkor sem írnám át a sértő és gonosz *Mein Kampf*-ot úgy, hogy ne áradjon a könyvből a zsidók iránti mérhetetlen gyűlölet, mert egy ilyen, az emberi és közösségi érzékenységre hivatkozó módosítás azzal a hatalmas veszéllyel járna, hogy az emberiség nem értené meg a világtörténelem egyik legnagyobb katasztrófájának ideológiai, történelmi mozgatórugóit. Talán ez elég nyomós érv annak az elvnek az alátámasztására, hogy minden megírt művet meg kell hagyni eredeti mivoltában, hiszen az szerzője és kora szellemiségének hű lenyomata, míg az alkotások utólagos módosítása óhatatlanul múlthamisításhoz vezet.

Szerencsére nyugati világunk védekező mechanizmusa azért még él, és a felháborodások nyomán sikerült elérni azt, hogy legalább Roald Dahl mesekönyveit ne csak a meghamisított, de eredeti formában is kiadja a kiadója. Ez a csata tehát döntetlennel végződött. A valóságért zajló harc folytatódik.

FORGÁCS ÁRON

„Ma nem ajánlott gyereket és nőt focimeccsre vinni Romániában”

Nehézséget okoz az Országos Diszkriminációellenes Tanácsnak a gyűlöletbeszéd elleni fellépésben, hogy a hazai igazságszolgáltatás csak részben vette át a strasbourgi emberjogi bíróság joggyakorlatát ezen a területen – tudtuk meg ASZTALOS CSABÁTÓL. A húszéves intézményt vezetőjét a technológiai fejlődés által előidézett, új típusú hátrányos megkülönböztetési esetekről, a szurkolók agresszív magatartásáról és a magyarellenesség megnyilvánulásainak természetéről is kérdeztük.

Nemrég egy rádióinterjúban arról beszélt, hogy a diszkriminációellenes tanácsnak új típusú kihívásokkal, többet között a mesterséges intelligencia által előidézett hátrányos megkülönböztetéssel kell szembenéznie. Tudna erre konkrét példát mondani?

Társadalom

CSEKE PÉTER TAMÁS újságíró, szerkesztő. Az Agerpres hírügynökség szerkesztője, a Transtelex portál munkatársa. Kolozsváron él.

Hirtelen két példa jut eszembe. Az egyikről Romániában is beindult már egy közvita, politikusok is megszólaltak: a kiskereskedelmi láncoknál bevezetett önkiszolgáló pénztárgépekről van szó. Azokról a kasszákról, amelyeknél a vásárló maga szkenneli a termékeket, majd fizet és távozik anélkül, hogy az üzlet személyzetével érintkezne. Ezeknek pénztárgépeknek a bevezetése is visszavezethető az automatizálásokra, a mesterséges intelligenciára. A másik példa már nem újdonság: a bankrendszerben évek óta az a trend, hogy különböző számítógépes, mobiltelefonos alkalmazásokkal helyettesítik az emberi munkát a pénzügyi szolgáltatások területén. Az önkiszolgáló pénztárgépek és az internet banking bevezetésével egyaránt hátrányos helyzetbe kerülnek azok, akiknek nincsenek digitális készségeik, nem tudják használni ezeket az eszközöket. A mesterséges

intelligencia által előidézett diszkriminációval ma már külön munkacsoport foglalkozik az Európa Tanács szintjén, mert alapjogokat sért, és sok kérdést vet fel a szolgáltatások területén. Van azonban ennek a diszkriminációnak egy társadalmi vetülete is. Az idősebb személyek számára a vásárlás egy szocializációs forma, van olyan magányos nyugdíjas, aki azért is jár be a sarki üzletbe, hogy beszélgethessen más emberekkel. Nem beszélve arról, hogy az automatizálás, a mesterséges intelligencia használata felvet súlyos szociális kérdéseket is, hiszen emberek milliói maradhatnak világszerte munkahely nélkül.

Tárgyalt-e már a diszkriminációellenes tanács ilyen típusú hátrányos megkülönböztetési eseteket?

Igen, megkerestek minket panasszal a banki szolgáltatások automatizálásával és az önkiszolgáló kasszák bevezetésével kapcsolatban is. Ez utóbbi esetben nem marasztaltuk el a bepanaszolt üzletet, mert az önkiszolgáló pénztárgépek mellett hagyományos pénztárgépeket is működtetett, ahol emberek szolgálták ki a vevőket. A bepanaszolt banknak pedig azt javasoltuk, gondoljanak azokra az ügyfeleikre is, akik életkoruknál fogva nem tudnak lépést tartani a digitális eszközökkel, de bírságot nem szabtuk ki. A mesterséges intelligenciáról szóló vita mindenesetre élénkülni fog a jövőben. Láthattuk, hogy idén milyen társadalmi vitát generált a chatGPT megjelenése, van már olyan ország, amelyik betiltotta, és az Európai Unió is készül szabályozni a használatát, mert többek között adatvédelmi aggályokat vetett fel.

Nem számít már újdonságnak az online felületen terjedő gyűlöletbeszéd, de egyre nagyobb méreteket ölt. Korábban beszélt arról, hogy a romániai bíróságok csak részben vették át a strasbourgi emberjogi bíróság joggyakorlatát ezen a téren, ami megnehezíti a jelenség elleni fellépést. Mi az, amit átvettek a romániai bíróságok, és mi az, amit nem?

Az átvett joggyakorlat szerint, ha egy sajtótermék internetes oldalán vagy egy blogon megjelenő tartalomhoz valaki uszítónak, gyűlöletbeszédnek minősülő kommentet fűz, vagy posztol, akkor a sajtótermék vagy a blog tulajdonosa a komment törlésére kötelezhető, vagyis moderálá-

si kötelezettsége van. Más elbírálás alá esnek azonban Romániában a közösségi oldalak felhasználói. A legfelsőbb bíróság már több döntésben is kimondta, hogy ha például valaki a Facebook-oldalára posztol egy bejegyzést, amelyekre gyűlöletbeszédnek minősülő kommentek érkeznek, a poszt szerzője nem kötelezhető ezeknek a kommenteknek a törlésére. Ez ellentétes a strasbourgi bíróság joggyakorlatával. Ezt szerintem a romániai bíróságoknak mielőbb orvosolniuk kell. Nyilván, ez érzékeny téma, mert tiszteletben kell tartani a vélemény szabadságát is. Ezért az igazságügyi minisztériumban folyamatban van a területet szabályozó törvénytervezet kidolgozása. Világosabb, egyértelműbb szabályok kellenek az online tartalmakra. Most is lennének jogi eszközök, de ezeket nem minden esetben alkalmazzák a hatóságok. Azért vannak pozitív példák is. Büntetőeljárás indult például egy manele énekes ellen, aki Youtube-on közzétett videoklipjében nőgyűlöletet propagált, és ezért el is ítélte a bíróság. Megemlíteném azt is, hogy az Országos Audiovizuális Tanácsnak már komoly hatáskörei vannak ezen a területen. Ha a tévék vagy a rádiók gyűlöletbeszédnek minősülő tartalmakat jelentetnek meg online felületükön, akkor a testület eljárhat ellenük.

Bevonta-e az igazságügyi minisztérium a diszkriminációellenes tanácsot ennek a törvénytervezetnek a kidolgozásába?

A szélsőséges megnyilvánulások elleni fellépésről szóló országos stratégiának megfelelően létrejött az igazságügyi tárcanál egy munkacsoport, amelyben több illetékes intézmény képviselői vesznek részt, köztük a diszkriminációellenes tanács szakértői is. A készülő törvénytervezet szerint a gyűlöletbeszéd szankcionálása részben ránk hárul majd.

Gondolom, tagjai ennek a munkacsoportnak az ügyészség képviselői is, hiszen a gyűlöletre és diszkriminációra való uszítás jelenleg is bűncselekmény a román Btk. szerint. Hol dől el, hogy egy ilyen esetet az ügyészség vagy a diszkriminációellenes tanács vizsgáljon?

Romániában három típusú jogi felelősség létezik: polgárjogi, büntetőjogi és a közigazgatási jogi, utóbbi felelősség a szabálysértések esetén merül fel. A büntetőjogi és a közigazgatási jogi felelősség közötti határvonalat az húzza meg, hogy mennyire veszélyes a társadalomra az adott cselekmény. Ha a diszkriminációellenes tanács úgy ítéli meg, hogy a cselekménynek a társadalmi veszélye miatt büntetőjogi vonatkozásai vannak,

akkor átküldi az ügyet az ügyészségnek. Volt már több ilyen eset, például a már említett manele énekes ügye. De említhetném annak a Fehér megyei tanácsosnak az ügyét, aki a Facebook-oldalán a romák sterilizálását szorgalmazta. Mi úgy ítéltük meg, hogy ennek az ügynek a kivizsgálása a súlyossága miatt az ügyészségre tartozik. A vádhatóság felül is bírálhat bennünket, ha úgy ítéli meg, hogy egy eset kivizsgálása nem rájuk tartozik, és visszaküldheti az ügyet a diszkriminációellenes tanácsnak. Egyébként az ügyészség döntéseit meg lehet támadni a bíróságon, ez esetben a bíró állapítja meg, hogy szabálysértésnek vagy bűncselekménynek minősül a gyűlöletre vagy diszkriminációra való uszítás.

A gyűlöletbeszéd egyik, az erdélyi magyarokat érzékenyen érintő válfaját az etnikai közösségek elleni megnyilvánulások jelentik. A már említett interjúban beszélt arról, hogy az egymás követő válságok miatt sok feszültség gyülemlt fel a hazai társadalomban. Ha a diszkriminációellenes tanácshoz érkezett panaszokat vesszük alapul, nőtt-e az elmúlt időszakban a magyarellenesség megnyilvánulásainak száma 2019 előtthöz képest?

Mondhatnám úgy is, hogy konstans maradt. A világjárvány időszakában az egészségüggyel kapcsolatos panaszok száma nőtt meg, a romaellenesség volt inkább jelen, a magyarellenesség nem volt jellemző. A magyarellenesség megnyilvánulásokat előidézhetik a közbeszédet uraló események is, a Románia és Magyarország közti kapcsolatok alakulása, amire rátelepszik a politika is. Ha például egy magyarországi hivatalos személy a romániai látogatása során olyasmiket nyilatkozik, akkor úgymond felébred a magyarellenesség a román társadalomban, és a jelenség megnyilvánul a közösségi oldalakon, az online felületeken is.

A magyarellenesség megnyilvánulásainak gyakori színterei évek óta a stadionok lelátói. Precedens értéke miatt nagy visszhangja volt annak, hogy a játékvezető az olténiai szurkolók magatartása miatt lefújta a Seps OSK és a Craiova közötti mérkőzést. De talán még nagyobb visszhangot váltott ki a Román Labdarúgó Szövetség (FRF) fellebbviteli bizottságának az a döntése, hogy a mérkőzést újra kell játszani, mert a szabályzat csak a rasszista megnyilvánulásokat tiltja, az idegengyűlöletet nem. Ön is bírálta ezt a döntést. Azóta eltelt néhány hét, jelezte-e a FRF, hogy módosítani készül a szabályzatán? Kell-e egyáltalán módosítani a szabályzatot?

Itt pontosítanék, mert időközben a FRF fellebbviteli bizottsága nagy késéssel közzétette

a döntés indoklását. Ebben már nem arra hivatkoztak, hogy az olténiai szurkolók nem sértették meg a szabályzatot, mert nem rasszista, hanem „csak” idegengyűlölő megnyilvánulásaik voltak, hanem arra, hogy az első körben megszabott szankció, vagyis a Sepsi OSK-nak ítélt három pont aránytalanul súlyos volt. De azért itt több kérdés is felmerül. Jelenleg is hatályban van a sportesemények szervezését szabályozó 2008/4-es számú törvény, amely tiltja az agresszív megnyilvánulásokat a lelátókon. Ennek ellenére az előírásait nem alkalmazzák, ezért ezeket egyértelműsíteni kellene, szükség van a jogszabály módosítására. Más uniós tagállamokban a személyes adatait is meg kell adnia annak a szurkolónak, aki jegyet vásárol egy sportrendezvényre, így a szervezők és a hatóságok könnyebben be tudják azonosítani a lelátókon agresszíven megnyilvánuló személyeket. Ezt kellene nálunk is bevezetni. Ha ez a szabály érvényes lenne, akkor a craiovai szurkolókat egyenként felelősségre lehetett volna vonni. Olyan eset is van, amikor a rendőrség nem adja ki az agresszív szurkolókról készült felvételeket a személyes adatok védelmére hivatkozva, ami ebben az esetben szerintem nem alkalmazandó. A román futballszövetség is érdeklődött abban, hogy ezeket a dolgokat jobban szabályozzák, mert igen nagy károkat tudnak okozni a sportnak és a társadalomnak is az agresszív és primitív szurkolók. Olyan megnyilvánulások vannak a lelátókon, hogy manapság gyerekekkel és nőkkel nem ajánlott elmenni egy romániai futballmérkőzésre. A 2008/4-es számú törvényt módosító tervezet kidolgozása egyébként folyamatban van, az RMDSZ fogja benyújtani a parlamentbe.

Magyarellenes megnyilvánulásra vannak friss példák is. Nagykárolyban a Kölcsey-szobor avatását áprilisban román tüntetők zavarták meg, akik többek között egy olyan feliratú táblát tartottak magasba, miszerint „Egyvalami örök: Erdély román föld”. Ez az üzenet nem gyűlöletkeltő ugyan, de kirekesztő. Fel lehet-e jogi eszközökkel ellene lépni?

Nehéz kérdés. Szerintem ez a jelenség annak a következménye, hogy a két ország, a két közösség között még nem történt meg a valós történelmi megbékélés. A történelemben mélyen gyökerező féltelme a románoknak, hogy mi magyarok Erdélyt akarjuk, és ezt a féltelmüket olyan típusú üzenetekben fogalmazzák meg, hogy Erdély román föld. Erdély elszakításának konteója egy történelmi örökség, benne van a román nép mentalitásában, és nem hiszem, hogy jogi eszközökkel lehetne orvosolni. Ami nem jelenti azt, hogy helyeslem ezeket a megnyilvánulásokat. Ami Nagykárolyban történt, azt nem a helyi románok

szervezték, hanem olyan személyek, csoportosulások, akik ebből élnek. Ugyanakkor nem feltétlenül a román-magyar párbeszéd időszakát éljük. Lényegében az történt, hogy az uniós csatlakozás után mindkét ország egy nemzetépítésbe kezdett. Románia 2008-ban könnyített eljárásban állampolgárságot adott a határon kívül élő románoknak, elsősorban a Pruton túli moldovaiaknak. Magyarország meg ugyanazt tette 2011-től, amikor meghirdette a magyar nemzet újraegyesítését a Kárpát-medencében. Ez a döntés nem használt a párbeszédnek, mert sértette a szomszédos országok érdekeit. A nemzetépítési folyamat mindkét oldalon még zajlik, kérdéses, hogyan fog a jövőben ez alakulni, de azt el kell mondani, hogy nem hatott pozitívan a párbeszédre.

Beszéljünk a pozitívumokról is. A Mentsük meg a Gyermekeket nemzetközi segítség szervezet márciusi felmérése szerint 48,7 százalékról 61,8 százalékra nőtt a gyerekek toleranciája a romákkal szemben. Mennyire jellemző ez a tolerancianövekedés a teljes társadalomra?

Attól függ, mihez viszonyítjuk a jelenlegi állapotokat. Ha a 2002-es, 2005-ös közvélemény-kutatásokat nézzük, akkor valóban nőtt a romák elfogadottsága a romániai társadalomban. Ez azzal is magyarázható, hogy a romák integrációja egyre inkább jelen van a társadalomban, foglalkozik a témával a média, kommunikálnak róla. Vagyis ez egy olyan téma, amit kezd kibeszélni a társadalom. Ez nem jelenti azt, hogy már nincs nagyfokú romaellenesség, de a kétezres évek elejéhez viszonyítva nőtt a közösség elfogadottsága. Egyébként ez hullámozhat is, attól függően, hogy éppen milyen témák vannak a társadalom napirendjén. Ha a sajtó „cigánybűnözésről” cikkezik, akkor nő a romaellenesség. Még mindig nagyon jelen vannak az előítéletek, felszámolásuk hosszas folyamat. Ami pedig bennünket, magyarokat illet: mi a romákkal szemben intoleránsabbak vagyunk, mint a románok.

Visszatérve a diszkriminációellenes tanács munkájához: köztudott, hogy a testület döntései megtámadhatók a bíróságon. Eddig a határozatok hány százaléka került bíróságra, és az óvások milyen arányban jártak sikerrel?

Minden évben készítünk erről statisztikát. A bíróságok átlagban 85-90 százalék közötti arányban fenntartják a döntéseinket. Volt olyan év, ahol az arány 90-94 százalék körül volt, volt olyan is, hogy 82-85 százalék, de az átlag az olyan 85 százalék, ami egy nagyon jó arány. A diszkrimináció

cióellenes tanács már több mint húsz éve működik, mondhatni bejáratott intézménnyé vált. Javított a joggyakorlaton, egy új területet honosított meg Romániában. A megalapításától, tehát húsz éve dolgozom a tanácsnál, amelynek 18 éve, 2005 februárjától vagyok az elnöke. Ez a negyedik mandátumom, és még két év van hátra belőle.

A diszkriminációellenes tanács egy 2000-es sürgősségi kormányrendelet alapján fejt ki a tevékenységét és hozza meg a döntéseit. Mikor frissült utoljára ez a jogszabály?

Ez a törvény az elfogadása óta négyszer-öt-ször módosult, és véleményem szerint egy versenyképes jogszabály. Én mindig mondom, hogy Romániában nem a törvényekkel van a gond, hanem az értelmezésükkel és az alkalmazásukkal.

De lehet-e alkalmazni ezt a törvényt azokra az új típusú hátrányos megkülönböztetéses esetekre, ame-

lyekről az interjú elején beszéltünk? Le tudja-e fedni ezeket ez a jogszabály?

Igen, nem volt ilyen gondunk, hogy ne tudtuk volna a jelenlegi hatályban lévő törvényt alkalmazni új esetekre. De ha már kodifikációról van szó, akkor én összegyűjteném és egyetlen törvénykönyvbe foglalnám azt a hét-nyolc törvényt, amelyik ezt a területet szabályozza. A nők és a férfiak esélyegyenlőségét szabályozó jogszabályra, a fogyatékkal élőkkel kapcsolatos törvényekre és más hasonló törvényekre gondolok. Ez a kodifikációt a jelenlegi parlamenti ciklusban nem látom kivitelezhetőnek. Valahogy úgy vagyok velem, hogy inkább maradjunk a jelenlegi jogszabályoknál, mert ha kezdeményezünk egy ilyen kodifikációt, ki tudja, hogy a parlamentben mi sül ki belőle. Lehet, hogy rosszabb lesz.

CSEKE PÉTER TAMÁS

VIII. Tabéry Géza novellapályázat

Az Újvárad folyóirat és a Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszéki Csoportja nyolcadik alkalommal hirdeti meg a Tabéry Géza novellapályázatot.

A 2014-ben útjára indított tematikus novellapályázat elsődleges célja, hogy publikálási lehetőséget biztosítson fiatal szerzők részére, akik rövidprózai munkáikkal értő szakmai értékelés alapján kívánnak megmutatkozni a kortárs magyar irodalmi életben, alkotásaikat nyomtatott és elektronikus irodalmi fórumokon kívánják publikálni.

A pályázat felső korhatára: 30 év. Ezúttal is várjuk középiskolás pályázók jelentkezését a 11. és 12. osztályokból!

A beküldött novelláknak tematikusan az alábbi, Tabéry Géza életművéhez is kapcsolódó gondolatkörök mentén kell megszületniük (egyenként vagy variálva):

*Régmúlt idők
Credo
Asszonyors*

A kiválasztott tematiká(ka)t kérjük a beküldött novellák előtt feltüntetni! A pályamunkákat szakértő zsűri értékeli (irodalomtörténészek, egyetemi oktatók, lap-szerkesztők, prózaírók). A zsűri döntése alapján a minősítést elért novellák szerzői elismerő oklevelet, a legjobb pályamunkákat beküldők pénzdíjat és könyvcsomagot kap.

Különdíjat oszt ki a legjobb középiskolás pályázónak az Újvárad folyóirat kiadója, a Holnap Kulturális Egyesület, továbbá a legjobb partiumi pályázónak a debreceni Partium Ház. A legjobbnak ítélt novellákat az Újvárad őszi számaiban közli!

A pályázat fődíjasának a Holnap Kulturális Egyesület felajánlja, hogy 2024 folyamán kiadja első önálló rövidpróza kötetét.

A pályázatra egy pályázó részéről legfeljebb két novella küldhető be! Egy novella legfeljebb 16.000 karakter hosszúságú lehet: Times New Roman betűtípus, 12-es betűméret, másfeles sortávolság, 2,5 cm margó). A zsűri nem veszi figyelembe a terjedelemlátárt túllépő szövegeket! Nevezési díj nincs! Beküldési határidő: 2023. augusztus 1.

A küldeményen kérjük feltüntetni: *Tabéry novellapályázat*. A pályamunkához kérjük mellékeljék a pályázó pontos elérhetőségét!

A pályázatokat villanypostán várják a szervezők: a taberypalyazat@gmail.com címen.

A pályázat résztvevői a pályamunkák beküldésével felhasználási engedélyt adnak a meghirdetők részére egyéves időtartamra, mely révén azok szerzői jogdíj nélkül, magyar nyelvterületen bármilyen formában teljes joggal bírnak a pályaművek nyomtatott vagy elektronikus közzétételében.

Eredményhirdetés 2023 szeptemberében.

Napkezek

Ujvárossy László kiállítása a budapesti Múcsarnokban

„A művészet halott, tesó. Vége van. A mesterséges intelligencia győzött. Az emberek vesztettek.” Ezt nyilatkozta 2022-ben Jason M. Allen, aki a kezdő digitális művészeknek kiírt versenyét nyerte meg a mesterséges intelligencia segítségével alkotott képpel.

Van viszont valami, amit elég rendszeresen elszúr az amúgy nagyon is élethűen „alkotó” mesterséges intelligencia: a kezeket. A mesterséges intelligencia nem tud „rajzolni” kezeket. Aki igazán tud rajzolni kezeket – a gyerekek. És Ujvárossy László.

Nem mintha ezek a kezek annyira hibátlanul másolnák a valóságot, mint ahogy a reneszánsz mestereknél láthatjuk. A gyerekek által rajzolt kezek – és Ujvárossy kezei – leginkább jelentésekkel terhelt kontúrok.

Ujvárossy fiatal művészként a nyolcvanas évek elején egy kisegítő iskolában dolgozott, mentális fogyatékkal élő gyerekekkel. Ott figyelte meg, milyen expresszíven rajzolják a gyerekek a kezeket. Ezeket a rajzokat összegyűjtötte, megőrizte, és az alkotó életpályáján keresztül inspirációs forrásként nyúlt hozzájuk. Szintén megőrizte a gyerekek akkor készült fotóit. Negyven évvel később a budapesti múcsarnoki tárlatban visszaköszönnék azok a motívumok, amelyek gyökerét a gyermekek által rajzolt kezekben találjuk.

A kéz sajátosan emberi testrészünk, antropológiai sajátosságunk. A kézzel nem csupán tárgyakat manipulálunk, hanem védekezünk, simogatunk, bántunk, gesztikulálunk – azaz kommunikálunk, tudatos üzeneteket és öntudatlan jeleket közvetítünk a többi ember felé. A kézzel írunk, gépelünk, fotózunk, festünk, géppisztolyt fogunk. A kézzel magunkhoz édesgetjük vagy ellökjük magunktól a másikat. A kéz a másik felé kinyújtott lelkünk.

Ujvárossy kezei nyitott tenyerek – sohasem öklöbe szorított kezek vagy mutogató, dirigáló kezek. Az elfogadás, a kérés, a felajánlás – a béke kezei. Mivel a tenyér főleg kontúr, meghatározatlansága miatt sok minden történhet vele. Például szemek nyílnak az ujjakon, a tenyér közepén. Az ujjak megnyúlnak, kígyókhöz vagy falloszokhoz válnak hasonlókká. A tenyér virággá változhat, az

42 Kultúra

HORVÁTH GIZELLA (Nagyvárad) a Partiumi Keresztény Egyetem professzora, szakterülete az esztétika, a művészetfilozófia, a vizuális kultúra. Legutóbbi kötete: *Egy fal között* (Partium Kiadó, 2020.)

Ujvárossy László: *Napkezek I-IV*, 2022

Ujvárossy László: *Napkezek V*, faráma, préselt lemez, akril, 224 × 200 cm, 2022

43

Ujvárossy László: *Kút*, részlet, 1990, háttérben a *Szeretet asztala*, 2023

ujjak szirmokká. A tenyér nappá változhat, az ujjak sugarakká.

Ujvárossy László nyugtalan, kíváncsi lélek. Mindig a világ felé fordul, a mostban él – és ez nem a személyes most, hanem a közös, mindannyiunk most-ja. Érdekli, hogy mi történik a világban, meg akarja érteni a társadalmat, a történelmet, a tudományt (is). Állandóan olvas, keresi azokat a szövegeket, amelyek fényt vetnek az aktuális történésekre. Fogalmazhatnánk úgy, hogy az élet ütőerét igyekszik kitapogatni. Mert érdeklődése nem pusztán intellektuális. Ahogyan a világhoz fordul, az nem pusztán a gondolat, hanem a heideggeri értelemben vett „gond” és „gondoskodás” módja. Intenzíven érzi és éli az életet fenyegető veszélyeket, és óvni szeretné az életet, növényi és állati formáit, de elsősorban az emberi életet.

Így témái örök témák – természet és tudomány, világ és társadalom, élet és halál, építkezés és pusztítás, növekedés és pusztulás, szerelem/szeretet és gyűlölet, Isten és ember, és mindenek felett a kép, a művészet – de alkotásai mindig az aktuálisból nőnek ki, a legfrissebb most-ról szólnak. A mostani kiállításon is pusztán egy-két régebbi munkával találkozhatunk – minden más újragondolt, újracsinált, vagy új alkotás.

Régebbi grafikáit, ahol a kéz motívumát használta, kihímezve látjuk – így a kortárs grafika találkozik az ősrégi technikával, kiemelve a művész meggyőződését, hogy az ősi hitekben, szokásokban olyan bölcsességforrásra lelhetünk, amely akár most is érvényes lehet. Munkái abból a reményből táplálkoznak, hogy az aktuális válságokkal szemben bevethető a mítosz ereje.

A kezeket már nem csak nagyméretű, élénk színű, régebb készült festményein látjuk viszont. A kezek kinagyítva és préselt lemezből kivágva, tárgyként nehezednek fölénk, megkerülhetetlenül. A testet öltött, önállósult kezek néha páros táncot lejtnek: a piros és a fekete egymásnak feszülnek, a sárga és a piros egyaránt a bezártságtól szenvednek és a bezártság ellenére virágoznak ki.

A kezek ritmusát sejtelmes gyerek-fotók sorozata ellenpontozza. A nyolcvanas években csinált és megőrzött fotókat Ujvárossy újra előhívta, kollázsszerűen átalakította, így a megható gyermeki arcok szétesnek, el vannak részben takarva, éles vágásokat szenvednek el. Reflexió a mentális fogyatékkal élő gyerekek világára? Aggodalom a mostani gyerekek jövőjét illetően? Bizonyára mindkettő.

A mostani kiállítás utolsó termében a kezek feketévé válnak. Nem odázható el a kilátástalan jövő aggodalma. Sem a személyes jövő, sem a világ jövője nem biztató. A személyes, szükségszerű elmúlással valahogy meg tudnánk birkózni – erre való a lovagló pszükhopomposz figurája, aki biztonságosan kivezet bennünket és átvisz a másolba. De mit tegyünk a vadállattá változott kezekkel, az újakkal, amelyekből vicsorító fogak nőnek ki, és amelyek fegyvert döfnek az élet szívébe, veszélyeztetve a mai gyerekeket? A művészet csak

Ujvárossy László: *Fekete szív*,
applikált vászon, pásztorbot,
209 × 220 cm, 1992

annyit tehet, hogy feltárja a kezek munkáját – a munkát mások kell elvégezzék. Csak reménykedhetünk, hogy a fekete kezek újra napkezekké változhatnak.

Ujvárossy László *Napkezek* című kiállítása a budapesti Múcsarnokban látható 2023. április 21. és június 4. között. A kiállítás kurátora: Rockenbauer Zoltán.

HORVÁTH GIZELLA

Kapuőr-tapsoló állat, kivágott
préselt lemez, 115 × 200 cm, 2019

Ujvárossy László: *Napkezek VI*, assemblage print, faráma,
préselt lemez, akril, 221 × 200 cm, 2022

Visszatérnek és beterítik a várost

Versséta Nagyváradon, a magyar költészet napján

Az ötletet a Szigligeti Színház egyik önkéntesének diplomamunkája adta, a szövegeket pedig a *101 vers Nagyváradról* című kötet, ami 2005-ben jelent meg a Kritérionnál. A tervbe mindenki gyorsan beszállt, egyik válogatta a verseket, a másik a helyszíneket, a harmadik kiosztotta a szövegeket. Hamarosan ott álltunk a főtéren indulásra készen, hogy egy verssétával próbáljuk újrahangolni a várost, amiben élünk. Ahol élnénk. Az a legjobb a színházban és az irodalomban, no meg a kettő egyvelegében, hogy ha jól működik, hatást gyakorol, akkor olyan befogadó/értelmező közösséget képes létrehozni maga körül, amely indítva érzi magát, hogy megossza, kibeszélje, próbára tegye ezt a hatást. A séta végállomása ugyan a Léda-ház volt, emlékszoba avatóval, de bennünk, résztvevőkben folytatódott, a személyes térképeken, amit a bennünk visszhangzó versek, emlékek, élmények rajzoltak ki. Ezekből a bensőséges térké-

Szeretem látni, ahogy a művészet összehozza az embereket. Megyünk végig a jól ismert városon, tavasz van, visszafordíthatatlanul tavasz. A hely minden zugához köt valami emlék, és a nem is olyan kicsi csoportunk arcai is mind ismerősek. Mi szép, ha nem ez, ahogy Vonnegut mondaná, aki a végzős diákoknak tartott egyik beszédében azért könyörög, vegyük észre és tanuljunk meg örülni az apró dolgoknak. Mint a kertben, a fák hűvösében elfogyasztott limonádénak. Vagy épp most, ennek a verssétának. De ezt már én mondom, nem Vonnegut. Meg azt is én mondom, hogy a kulturális értékteremtés támogatására továbbra sincs pénz, paripa, fegyver. Mi mégis itt vagyunk, magyar verseket olvasunk a macskakövön sétálva, parkon, zebrán, betonon, betonon, betonon, a Horváth Imre emlékszobához érve. Alig férünk be, többen a földön is ülnek, de ez kicsit sem számít, együtt vagyunk. Együtt élünk meg valami közöset. Egy régi hangfelvételtől Horváth Imre hangja recseg az új Windows-ért kiáltó laptopomból, hallgatom veletek, az idős költő visszaemlékszik, az orvosa mondta egyszer neki, hogy az idegei rongyak, de az az ő tőkéje. S azzal folytatja: „Feleségem egyszer azt mondta, inkább lennél egy egészséges asztalos. Én nem! Tisztelet, becsület minden iparnak és mindenkinek, de én már ezt választottam, inkább maradok egy beteg költő. Ez vagyok.” Remélem, jövő áprilisban megismételjük ezt a sétát, két, három és tíz év múlva is. Ami biztos, én itt leszek és az asztalosmesterség kitanulása sem fenyeget.

46 Kultúra

pekből gyűjtöttünk össze néhányat, olvassuk város- és versszeretettel.

Az ember ragaszkodik. Egy ideje április 11. a kedvenc napom. Áprilisban mindig történik valami kiszámíthatatlan, mindig van mit várni.

Kemenes Henriette költő, szerkesztő

Fotók: Újvárad

Forgalom, autók zaja, beszélgetések, a folyó zúgása, élt a város és történt, aminek újra és újra történnie kell, de aznap változtak az ütemek, mert versek kerültek a megszokott hangok közé. És persze a város nem hallgatott, míg Juhász Gyula, Ady Endre, Emőd Tamás és más költők gondolatai elhagyták a papírlapokat, mégis biztos voltam benne, hogy figyelt, és amikor lent a vízparton, a sétán résztvevőket meglepve, váratlanul csendültek fel egy szakasz első sorai, a folyó megállt a szavakért, és csak azután folyt tovább.

Kis csoport haladt a színészekkel a központtól, az Ady utcára kanyarodva, végig a főutcán, a régi Mülleráj előtt, egész a Petőfi parkig, hogy ne csak a város éljen, hanem a magyar költők versei is, hogy ne csak ez a nap legyen az övék, hanem akármelyik. Hogy amikor legközelebb ezeken a helyeken járunk, jusson eszünkbe, miként őrzik magyar versek Váradot, és hogy őrizhetjük meg mi azokat, olvasva, mondva, hallgatva. A Rimanóczy szálló mögött, míg mi a Körös-parti zsinagóga és a Fekete Sas-palota felé fordulva figyeltünk a versekre, Horváth Imre szavai beleégtek a felújított sétány köveibe: *„nincs sok város, hol szomszabban éltek, s kevés számlál több halottat, mint Várad. Láttam éjét legsötétebb korának. Fáj ma is, hány hű barátom füstté lett.”* *„Jobb a bénának, kinek rossz gerince e percben épp a halk műtőben roppan. Jobb, ki testére iszonytal tekintve senyved a gennyes lepratáborokban. (...) mert vélem s véled szörnyűbb is történhet: oly idő vár rám, és oly idő vár rád”*. Ahogy egy régi verskötet előkerült, vagy amikor a színész a sze-

münkbe tekintve szavalt, nekünk és hozzánk szólva, vagy Horváth Imre emlékszobájának megnyitása és egy megőrzött felvételtől visszahallgatott hangja is mind a megtartás és a továbbadás pillanatai voltak. Ne csak a verseket ne feledjük, hanem a költőt sem.

47

A Petőfi-parkban, József Attila szobránál mindig eszembe jut a *„de szeretnék gazdag lenni”*. Ha a szüleimmel vagyok, mindig együtt mondjuk a sorokat édesanyámmal – szeretem ezt a szokásunkat, hogy gyerekkorom óta ez újra és újra megtörténik, megállunk és emlékezünk. Ezt idézte fel bennem a versséta is, hogy milyen jó együtt ott hagyni ezeket a verseket későbbre, ha majd újra a főtéren, a Körös-parton, a Szent László hídon vagy a főutcán járunk.

István Zsuzsanna teatrológus

Szeretem, amikor kilépünk a komfortzónánkból, rendhagyó módon közelítve egy jeles naphoz. Ilyenkor ismerszik meg a minket összetartó erő, energia és ez nem csupán azért, mert mindannyian szeretünk – nyilván – sétálni. Többé-kevésbé a verseket is szeretjük, főleg hallgatni, ha más szavalja. Na de illet! Séta közben felolvasni, verselni! Közben kisüt a nap is, szép számban csatlakoznak kíváncsi vagy ráérős emberek. Többnyire tudják, hová jönnek, de néhány eltévedt turista is hozzánk tapad, s mint akinek egyéb dolga sincs, jólesően velünk ballag.

– Mondja hangosabban! Nem hallottam! Ezt ki írta? – kérdezték időnként. Én meg mondtam: Igen. Örülök, hogy tetszett. Nekem is... Te, hogy a Szűcs ilyet írt, „fóter kőpadon, ülök, délelőtt...” és Réka olvassa, ő meg a háta mögött áll és csak szerényen mosolyog. Nézi, ahogy működik a (fő)térben a vers.

Czvikker Katalin főigazgató, Szigligeti Színház

40

Külső megfigyelőként voltam részese a versétának. Fontosabb szerepem nem volt, csak haladni a tömeggel. A hangulat a kezdetektől a hátán vitt. A kezdeményezés, mely szerint különböző helyszíneket versekhez fűződve látogatunk meg, elgondolkodtatott. Az épületek és a költői játékosság összefonódása új megvilágításba helyezi az ember látásmódját. Nagyvárad múltjában rejlő esztétikumát, a művek és előadók segítségével sikerült felfedeznem.

A színészek előadásmódjában megmutatkozott, mennyire jelentős szerepet játszik a magyar irodalom szeretete az életükben. A mosolyt nem tudtam levakarni az arcomról, mert láttam az embereken, hogy számukra is meghatározó esemény. Megálltunk egy napra örülni és feloldódni. Ünnepeztük a régmúlt íróit, a jelenkorét, minden irodalomértőt és -szeretőt, emellett minden más eltörpült.

Horváth Imre személyiségét közelebről megismerni az emlékszobán keresztül sikerült. Egy író világába csöppenünk, aki a mi városi identitásunkat képviselte három évtizeddel korábban. A „parányi, büszke, bús sziget” feltöltődött étellel az elégedett és érdeklődő szempárok által.

Hagyatéka számomra a hovatartozás kérdéskörét válaszolja meg. Amíg vannak közös célok és

elkötelezettség irodalmunk irányában, mindannyiunknak van helye Horváth Imre emlékszobájában.

Kéri Vivien egyetemi hallgató, PKE

Rulikowski temető, délelőtt tíz óra. A városi kápolnához közeli soron tucatnyi ember, főként sajtósok. A tömör, de faragásában is egyszerű kőtömbön két név, alatta évszámok. Vigasztaló szolgálatom alkalmi során többször mentem el mellette. Két szál virágot viszek: az egyiket Imre bácsinak, a másikat Margit néninek – akihez írta, de a szűkebb családi körükön is túlterjedő figyelemztetést: „Költő párja voltál, ezt ne feledd./ Bármint fáj, ha por és hamu leszek,/ emlékemet ne kormozza be gyász:/ ki elsirat, jámborul meggyaláz.” A Magnó-üzenet c. írásának végén kéri: „Ne a síromhoz jöjjetek, ahol a romlandó porlad, könyveimet forgassátok, amelyekben szellemem él!”

A rövid megemlékezés után Villányi Zoltán, az MTVA váradi tudósítója bír szóra. Kérdésére, hogy milyen személyes emlékem fűződik Horváth Imréhez, a válaszom az, bizony nagyon „földhözragadt”. 1985–89 között én szereztem be Margit néni konyhájára a disznóhúst. Mindig egy hátsó sonkát, melyből bizvást jutott egy kis mócsing, no meg csont is az Ari névre hallgató tacsónak, kinek halálára írta a költő: „Mint a botom: rabom volt és az őrzőm.” (Kutyasírató).

Szent László tér, délután 4 óra. Ragyogó nap-sütés. Gyúl a nép. A költészet vers-csödülete! Jönnek Thalia papnői, papjai is. Milyen fiatalok, szépek. És szépek s jók a versek is, melyeket az újabb és újabb stációkban elmondanak. Lent, a Körös partján, ténylegesen hallani, amint „A fűzfa ciprusként zizeg,/ köveink ódon kincsek,/ s ha síkosak már a vizek,/ itt sirályok keringnek.” (Várad)

A Szent László hídról a folyóra hull a vers, meg a szemre, szájra, szívre. Eszembe juttat egy régi emléket: Zudor Jancsitól megyünk át a Széles utca hídon. Zudor, Gittai Pista, Kőrössi P. Jóska, Hunyadi Matyi és jómagam. A híd közepére érve, az esti alkonyatban, Hunyadi a kezében lévő verseit eregeti a folyóba. A szél is besegít. Tovaszállnak, kecsesen libbenve a hófehér lapok – e történetet mesélem utunkon a Dimény–Tóth színész-házaspárnak.

Léda-ház, délután hat óra. A Horváth Imre emlékszobába alig férünk be. Hosszú volt a séta, örvendek a kínálkozó ülőalkalmatosságnak. Meghitt, családias megnyitót mond Szűcs László. Hangfelvételtől a megemlékezett is szól hozzánk. A falakon a róla készült festmények, grafikák. Nem mindegyiknek ismert az alkotója. Jakobovits Mártát kérdezik. Elöttem pedig felsejlik az Önarckép című négysoros: „Milyen régen rajzolgotam magam!/ A 'portrémon' mindennek nyoma van./ De különös, mind szelídebben élek,/ a kép-másom mégis egyre keményebb.”

Farkas Antal költő, református lelkipásztor

Foto: Vigh László Miklós

Ünnepelni lehet mereven és unalmasan, de lehet jókedvűen és érdekesen. A váradi versséta ilyen jókedvű, érdekes ünnepség volt. Ünnepeltük a verset, a várost és magunkat, váradiakat. Sétáltunk a napsütésben, újra felfedeztük Váradot. Kísértük a színészeket, hallgattuk a verseket a napsütésben. Volt, aki nem velünk indult, csak jártában-keltében megállt meghallgatni egy verset és ment tovább. Sétáltam – ami rám nem jellemző, de nagy a vers hatalma – ismerősökkel és ismeretlenekkel beszélgettem. Valamilyen furcsa jó érzés kerített hatalmába. Öröm, hogy ezen a látszólag szervezetlen sétán, költők szemével néztem a házakat, tereket. A séta után, a Léda-házban beülök a gyerek- és fiatalkorom emlékeihez tartozó költő karosszékébe, rákönyöklök íróasztalára. Jó érzés, hogy vannak olyan órák, napok tán, amikor a költészet átveszi a hatalmat.

49

Simon Judit újságíró

A versek visszatérnek és betérítik a várost, mint a régi utcákat valami friss, gőzölgő, vonzó illatú aszfaltszőnyeg. A versek a Körös vizéhez keveredve keresik a partot, görgetik maguk előtt apró kavicsokként a vershallgatók emlékeit. A versek megállnak az üres parkolóban a Kispipa vendéglő hült helyén, és visszhangozzák a színészt, mint üres pohár a koccintást az utolsó korty után. A versek kockacukorral kínálják a főtéri szobor néma és szomorú bronzlovát. A versek jegyet váltanak a feledett emlékek múzeumába, rímeiket vesztve bolyonganak a költő életének gondosan őrzött lapjai között. A versek megbújnak a park bokrai tövében, aggódva figyelik a város életjeleit. Hétköznap délután van.

Szűcs László költő, szerkesztő

A megfenyítés napja

Az a baj a zsenikkel, hogy sűrűn van vagy lesz igazuk, de mi koncentráljunk most csak e második, baljós eshetőségre. Romeo Castellucci, a kortárs (világ)színház megkerülhetetlenje, ugyanis rendezőként (valamint díszlet-, jelmez- és fénytervezőként) látja a jövőt, vagy legalábbis képes az érthetetlennek mondott jelenkori viszonyrendszerek és (elkövetkező) válságok elmélyült értelmezésére, valamint előrejelzésére. Mi mással lehetne magyarázható, hogy jóval a világjárvány és Ukrajna lerohanása előtt a fejébe vette, hogy Gustav Mahler II., „Feltámadás” szimfóniáját egy olyan színpadi produkció keretében játszattja el (az Aix-en-Provence-i Fesztiválon), mely során a nézők egy tömegsír sokkolóan élethű kihantolásának lehetnek szemtanúi. (A produkció egyébként kifogástalan minőségben és egy egyszerű, ingyenes regisztrációt követően megtekinthető a www.arte.tv internetes oldalon.) Persze bárki

nescu Nemzeti Színházban is bemutatott *BROS* (a „testvérek” angol megfelelője) című munkáját, joggal érezheti, hogy ez a totális színházcsináló, aki ellen tüntettek már keresztény fundamentalisták, aki újra és újra sokkolja, kiközökenti, de mindig egyenrangú félként kezeli nézőjét, mintha kimért kétségbeeséssel irányítaná az előadását fürkésző tekintetek és az azt érteni vágyó agyak fókuszát egyetlen kérdéskörre: az elkerülhetetlen (isteni?) büntetésre, melynek eszköze az ember mélyéből felpárálló és a globális életeseményeket mindinkább kitöltő erőszak.

A *BROS* esetében kerülöm, hogy a produkció úgynevezett „cselekményét” ismertessem. Egyrészt azért, mert ilyen nincs is (helyette vannak egymást követő, többnyire néma jelenetek, melyek képi idézetekként és asszociációs forrásokként működnek), másrészt mert az előadás belső szerkezetének sajátja egyfajta titokzatos meglepetésszerűség. A produkciót ugyanis minden helyszínen más és más szereplőgárda adja elő: a bemutató előtt castingot hirdetnek, mely során 23 férfit (18 és 80 év közöttieket) válogatnak ki (a majdani szereplőknek nem kell – sőt – színészeknek lenniük), majd az egyforma rendőrruhába öltöztetett civilek egy szerződést írnak alá (ennek tartalmát a nézők is megkapják), melyben vállalják, hogy – néhány előzetes próbát követően – szigorúan betartják az abban meghatározott viselkedési szabályokat, valamint azt, hogy a valós időben, egyenként, fejhallgatókon keresztül kapott (és a nézők által nem hallott) parancsokat végrehajtják. Jól látható: rafinált belső szabályrendszer működteti a kevés próba és az úgynevezett „civil jelenlét” ellenére is mérnöki pontossággal működő produkciót, melyből, ha csak néhány pillanatot is emelek ki, talán érezhetővé válik az a jóízű szellemi és fogalmazásmódbeli igényesség, mely jellemzi az alkotót és alkotását.

Egy: a bibliai környezet. Az előadás kezdetén önmagát működésbe hozó, majd fülsiketítő ipusztériális hangokat szóró gép elhallgat, majd egy hófehérbe öltözött öregember (Valer Dellakeza, a craiovai Marin Sorescu Nemzeti Színház színésze, aki a produkció állandó szereplője) Jeremiásként szólal meg a csak alig néhány, funkcionalitásában is tökéletesen megalkotott

50 Színház

LOVASSY CSEH TAMÁS (1992, Nagyvárad) dramaturg, drámaíró. A BBTE Színháztudományi szakán végezte az alapképzést, a Kortárs színház szakon mesterizett. Drámáit erdélyi és magyarországi színházakban is bemutatták. Rendszeresen publikál erdélyi irodalmi és szaklapokban.

mondhatná, hogy Castelluccinak mindössze „szerecséje” volt, a valóság pedig – amint az olykor előfordul – egyszerűen csak beírta a színházat, de aki látta március 31-én a temesvári Mihai Emi-

díszletelemet élénk táró játéktérben. Hogy honnan tudjuk, ki a megszólaló? A nézőtérre érkezők az előadáshoz tartozó szórólapokat kapnak, melyeken Jeremiás próféta könyvéből található idézeteket, egy másikon pedig a már említett szerződés és néhány latin nyelvű mottó. A Bibliából származó passzusok a produkció egészének megkerülhetetlen értelmezési keretet kölcsönöznek. „Gyomlálj és rombolj, pusztíts és szétszórj, építs és ültess” – adja parancsba az Úr a tanítás szerint Jeremiásnak, aki hirdeti Jeruzsálem pusztulását, s vállalja az ezzel járó következményeket. Mindez azonban az előadásban – így és ilyen narratív formában – nem jelenik meg. Helyette a Jeremiás-történet és a Bibliából származó idézetek vezetik rá a nézőt, hogy a színpad eseményeit abba a kontextusba helyezze, melynek sajátja a bűnös népre mért isteni büntetés, „az ország egész lakosságára” törő veszedelem, a „más isteneknek” tömjénezése, a kietlen pusztává tett, gyönyörű, ám feldúlt birtokok, a „teljesen elpusztult”, magára hagyott ország, a békesség teljes hiánya, a bosszú, a csatakiáltás, a szegyenkező ércöntő, a kalapács és a harci fegyver, az összezúzott népek és testek, a megfenyítés eljövendő napja – egyszóval mindaz, ami Jeremiás könyvében írva van, s ami jelenünk-jövünk kijózanító valósága. Castellucci – szokásához híven – úgy helyezi biblikus kontextusba a színpadi eseményeket, hogy azok nagyon is evilágiak és aktuálisak maradnak. Úgy beszél – szavak nélkül, tablószerű képi fogalmazásmódban – büntetésről, hogy valójában a láthatatlan (isteni vagy a rendőrök fülébe parancsokat suttogó) hatalom emberen, végső soron pedig az emberi testen elkövetett erőszakosságát mutatja be, igen, a maga nyers és felkavaró módján.

Kettő: a politikai környezet. Mert akarva-akaratlanul is adja magát az az olvasati lehetőség, hogy a színpadon megjelenő, a parancsokat rezzenéstelen arccal végrehajtó rendőrsokaság (és egy alkalommal egy rendőrkutya) láttán az állami erőszak-szervezetekre, áttételesen pedig a politikai hatalomra asszociáljunk. (E tevékenységünket pedig egyébként és az előadás teljes időtartama alatt elvárja tőlünk Castellucci.) E szöveg keretei nem teszik lehetővé, hogy bővebben kitérjünk az állam, az erőszak-szervezetek, a társadalom és úgy általában az erőszak és (megelőlegezett társadalmi) bizalom kapcsolatára – erről Jan Philipp Reemstma egyébként is kimerítően értekezik *Bizalom és erőszak* című munkájában –, de attól mégsem tekinthetünk el, hogy a produkció egy olyan többet és jobbat remélt korban tárja nézői elé a maga militáns kegyetlenségét, amelyben az óceánon túl nemrég még polgárháborús állapotok uralkodtak a

rendőri brutalitás (és úgy egyébként az általános elnyomás) eredményeként. Az egymást követő jelenetek olykor az ironia (a hosszan és módszeresen agyonvert áldozatot a Rembrandt-képbe felfejlődött rendőrök dr. Tulp-ként vizsgálják), máskor pedig épp a szertartásosság (hódolat egy arctalan, mechanikusan mozgó báb előtt) eszközével világítanak rá a hatalom-ember-erőszak hármasának problémakörére, egy percre sem adva látszat felszabadítást a néző belső kérdésfeltevéseinek szükségessége alól. Igen, ilyen az, ha az alkotó komolyan veszi és felnőt partnereként kezeli közönségét.

Három: ami várható. Castellucci úgy hajol antropologikus kíváncsisággal (ismét) az emberi természet fölé, hogy maga a színpad lesz nagyító-jává, a lencse túloldalán felsejlő világ pedig színházi értelemben nagyon is, úgy egyébként, megélt, mindennapi valóságunkra vonatkoztatva pedig egyáltalán nem nyeri (nem nyerheti) el tetszésünket. Úgy beszél a kilátástalan brutalitásról és erőszakról, hogy – a bibliai kontextus felől olvasva – sejtjük: a proscéniumon túl lezajló események nemcsak jelenünk hú másai, hanem a beígért isteni büntetésből vagy épp a világpolitikai folyamatokból és kultúrharokból eredő, még embertelebbnek ígérkező jövőnk. Hogy mindezek fájdalomosan bénító felismerését követően mégis értelmét leljük a másnapi ébredésnek, ahhoz épp Castellucci termékeny működése ad(hat) kapaszkodót, főként, ha interiorizáljuk a Nietzsche-i gondolatot, miszerint a művészet azért van, hogy ne pusztuljunk bele az igazságba.

LOVASSY CSEH TAMÁS

OLASZORSZÁGI SOCIETAS

BROS

SZERZŐ, RENDEZŐ, DÍSZLET-ÉS JELMEZ-
TERVEZŐ: Romeo Castellucci

DRAMATURG: Piersandra Di Matteo

ZENESZERZŐ: Scott Gibbons

Kafka-kabaré: zavarba ejtő hitelesség

Nagyképűség lenne azt állítani, hogy a nagyváradi Szigligeti Társulat előadása nem hozott zavarba. Már a címtől sem érzem túl jól magam: Én, a féreg. Így, egyes szám, első személyben, hát kérem, márhogy én? Aztán meglátom a plakátot, ami tükröt ábrázol, ajaj, már megint megmutat magamnak, és az előadást még nem is láttam. Mondanom sem kell, milyen kíváncsian ültem be az új stúdióterem második sorába, alig vártam, hogy kezdődjön Kárpáti Péter Kafka-kabaréja.

Izgatottan néztem körül a zsúfolt teremben, megismertem a székeken, lépcsőn helyet foglalt színészeket, és azt is tudtam, hogy mi, a nézők is szereplői leszünk az előadásnak, a kabarének pontosabban, ami műfaját tekintve gúnyos, humoros, zenével fűszerezett szórakoztató színház.

Színház

SIMON JUDIT (Nagyvárad, 1956) Spectator-díjas újságíró, színikritikus, a Holnap Kulturális Egyesület elnöke.

Olvastam valahol, hogy miután Franz Kafka felolvasta barátainak Az átváltozás című írását, mindenki nevetésben tört ki. Nekem a hideg futkározott a hátamon. Azt is bevallom, hogy a neten ráakadtam Kárpáti szövegére, és elképzelésem sem volt, hogyan lehet ezt színpadra állítani.

Kovács D. Dániel budapesti rendező megmutatta, hogyan lehet, sőt kell korszerű, érdekes, izgalmas, neveltető, meglepetésekkel teli előadást alkotni az Én, a féreg című műből.

A színpadon az üvegfal/ajtó ragadja meg a figyelmem, mögötte szerény berendezésű szoba, előtte egyik oldalon létra, másikon alacsony polc. Olyan az egész, mint egy lakás, amelynek az egyik helyisége a nézőtér. Utóbbi Gregor szobája, azé a fiatalemberré, aki egy reggel arra ébred, hogy féreggé változott. Vagy bogárrá, talán százlábúvá.

Adott a hagyományos család: apa, anya, lányuk, fiuk. Utóbbi az egyetlen kenyérkereső, a ház ura viszont az apa. Ott élnek a zárt ajtó mögött, saját világukban, kételyek, gondolatok, kitekintés nélkül. Gregor, a fiú dolgozni jár, neki ez az élete. Amikor átváltozik, a legnagyobb gondja, hogy nem mehet be dolgozni. Pedig maga a Cégvezető is meglátogatta a családot, ami ugye nem semmi.

Az előadás a bogárrá változott fiú környezetének a reakcióit, viselkedését taglalja. Azt, ahogyan a tisztességes polgárok viszonyulnak a mássá lett Gregorhoz, a döbbenetet, az elutasítást, hogy ez megtörténhet a családjukban.

„A mi családjukban nem eszünk szart” – jelenti ki dühösen az Apa, amikor megtudja, hogy a másik szobában nyüzsgő, furcsa hangokat kiadó bogár mindenféle levéllel, rothadékkal, sőt a saját ürülékével táplálkozik.

Undorodnak ettől a bogártól, féregtől, aki rágni kezdi jól megszokott, üres életüket, aki kinézetre, szokásait tekintve és mindenben átlényegült. Semmiben sem hasonlít rájuk. A Cégvezető (ifj. Kovács Levente) megpróbál piszi lenni, de az undort nem tudja leplezni. Az Orvos (Szotyori József) egészségesnek nyilvánítja a fiút, az átváltozás nem betegség. Rendesen érzéketlen, meg sem kérdezi, hogy és miért történhetett. Roland (Balogh Attila) félelmetes bogár, féregirtó, kegyetlenül vidám bohóc, besegít a „probléma megoldásába”.

Tőtös Ádám, Tasnádi-Sáhy Noémi, Tóth Tünde, közönség

Fotók: Vigh László Miklós

Az Apa (Dimény Levente) elutasítja, majd beletörődik, de továbbra is haragszik az igazságtalanságért, ami szerinte érte. Kapcsolata a fiával sohasem volt felhőtlen, Gregor levélben közli vele sérelmeit. Az Anya (Tóth Tünde) elkeseredetten eteti, sajnálja, titokban szereti is a gyermekét. Grete, a testvére (Trabalka Cecília) megijed, fél, felháborodik, nem érti. Ingrid (Tasnádi-Sáhy Noémi), a kacér szerelme elfogadni tűnik, nem undorodik a bogárrá változott szerelmétől. Mert a szerelem, az szerelem.

Gregor (Tőtös Ádám) nagy gondja, hogy nem mehet dolgozni, rejtőzködik a család, a világ előtt, élni próbál, mert élni kell. Kommunikálni is igyekszik, de nem értik, amit közölni szeretne. A féreg is vágyik a szeretetre, a megértésre, de helyel-közzel megérti az elutasítást, az undort. Nem érti Ingridet, a szép lányt, aki mégis közeledik, aki elfogadja. Gregor emberként sem tapasztalta meg a feltétlen szeretet a családban.

A szereplők a nézők között járnak, játszanak. A család tagjai is elvegyülnek köztünk, miután kinyílik az ajtó, kapcsolatot teremtenek velünk. Mert kérem, ha tetszik, ha nem a féreg mi vagyunk. Hozzánk beszélnek, nekünk magyaráznak, minket nem értenek, tőlünk undorodnak. Egy Néző (Kocsis Gyula) néha beleköttyög, méltatlankodik, nem tetszik neki, amit a színészek játszanak. Amikor hirtelen sötét lesz, én sem érzem túl jól magamat, hallgatom a részben improvizációs szöveget, legyen már végre világosság, a sötétben akármi történhet. A Néző próbál kimenekülni, de a fényben sem sikerül, minden ajtó zárva. Itt maradtunk bezárva, önmagunkba és önmagunkkal, féreg mivoltunkban, az elutasító környezetben, szóval nincs menekvés. Mitől válunk állatokká, mi emberek? Mitől válunk férgékké? Ezek a darab kérdései, válasz persze nincs az előadásban, ezt nekünk kell kideríteni elsősorban önmagunkba nézve.

Érkezik a média is, a 15 perc hírnév, a celebbé válás lehetősége, ami mindenkit lázba hoz, csak Gregort hagyja hidegen.

Felkavaró és mulatságos előadás az Én, a féreg. Zavarba ejtő. Hahotáztam, máskor megdermedtem.

A rendező a groteszket, a szürreálist, az abszurdot ötvözi, komédiába rejti a tragédiát, anélkül bármelyik momentum mesterkélt lenne. Mindennek megvan a maga helye, oka, értelme. Mindez, valamint a tökéletes szereposztás, a nagy-

Tőtös Ádám – Gregor, aki féreggé változik

szerű színészi alakítások, a kifejező zene, a szuggesztív díszletek és jelmezek teszik zavarbaejtően hitelessé. Kovács D. másik bravúrja, hogy pillanatilag sem lépi át a jó ízlés határát.

SIMON JUDIT

NAGYVÁRADI SZIGLIGETI SZÍNHÁZ – SZIGLIGETI TÁRSULAT

KOPRODUKCIÓS PARTNER: SZENTENDREI TEÁTRUM

KÁRPÁTI PÉTER: ÉN, A FÉREG
Kafka-kabaré – Franz Kafka: *Az átváltozás* című elbeszélése nyomán

RENDEZŐ: Kovács D. Dániel

DRAMATURG: Bíró Bence

DÍSZLETTERVEZŐ: Szakács Ferenc

JELMEZTERVEZŐ: Bajkó Blanka Alíz

ZENESZERZŐ: Trabalka Cecília

SOUND DESIGNER: Hodu Péter

SZEREPLŐK: Tőtös Ádám (Gregor), Dimény Levente (Apa), Tóth Tünde (Anya), Trabalka Cecília (Grete), ifj. Kovács Levente (Cégvezető), Szotyori József (Orvos, Kalauz), Tasnádi-Sáhy Noémi (Ingrid), Balogh Attila (Roland), Kocsis Gyula (Néző)

Létkérdések Guinness mellett

Martin McDonagh: *A sziget szellemei*

Úgy tűnik, Martin McDonagh még mindig túl valamilyen az Oscarnak – túl kicsi, túl független-ízű, túl kevés szereplős, túl Martin McDonagh. *A sziget szellemei* (*The Banshees of Inisherin*) csapata kilenc jelölésből egyetlen díj nélkül távozott az idei gáláról, de az ír színházcsináló és forgatókönyvíró-rendező negyedik nagyjátékfilmje egy filmes szempontból is egyre érettebb és biztosabb kezű alkotó újabb szívvel és lélekkel teli, maradandó embermeséjeként így is emlékezetes marad.

Ahogy azt eddigi filmjeiben is tette, McDonagh most is személyes történetbe desztillálja az élet és általában a létezés nagy kérdéseit, nyakon öntve egy jó adag szimbolizmussal, és megszőrva egyetlen, elegáns csipet mágikus realizmussal. *A sziget szellemei* esetében a cselekmény helyszíne egy fiktív, vadregényes ír sziget, amelyen a szomszéd azt jelenti, hogy mindössze három

csak az alkotásnak szentelhesse energiáit. Ez az eseményeket elindító konfliktus, pontosabban inkább az, hogy Pádraic képtelen elfogadni a cserben hagyást. Természete nem engedi, hogy magasztosabbnak, fontosabbnak tartsa a művészetet, mint az emberi kapcsolatokat – ugye, hogy akaratlanul, pusztán a cselekmény narratív exponálása közben már el is jutottunk a nagyobb, univerzálisabb problémafelvetéshez?

A film eredeti címe nem pusztán szellemekre, hanem a kelta mitológiában megjelenő halálhozó, halálbejelentő női szellemekre utal. A halál, az élet végességének jelenléte állandó a filmben éppúgy, mint valóságunkban. Egyszerre szomorú, ugyanakkor a legerősebb motivációs forrás ez a végesség. Hiszen ha örökké élnénk, fontos lenne-e még egyáltalán, hogy a szokott időben, délután kettőkor tudunk-e találkozni a barátunkkal egy pohár Guinness mellett vagy sem? Ha nem tudjuk, hogy egyszer az egésznek vége lesz, van-e tétje annak, hogy szóba áll-e még velünk az az ember, aki talán mindenben a szöges ellentétünk, de akin kívül (egyszer csak már) senkink nincs? A banshee szimbolikus alakját McDonagh egy feketebe öltözött, rémlátomásokat károgó öregasszony képében be is hozza a filmbe, és ez a figura végigkíséri nemcsak a történetet, hanem magukat a szereplőket is. De nemcsak a haláltündér-halálboszorkány alakja emlékeztet folyamatosan az emberi lét mulandóságára, hanem a szomszéd szigeten még mindig zajló ír polgárháború is, amelynek zaja néha áthallatszik Inisherinre. Mintegy száz évvel ezelőtt, a háború utolsó hónapjaiban vagyunk. Az információ nehezen ér el egyik szigetről a másikra, Inisherin lakosai jelentős részének halvány gőze sincs, miért és kik ölik egymást odaát. Mi marad hát nekik egyéb, mint egy-egy pohár sör egy jó barátal? És mi marad, ha azt is elveszítik?

Az *Erőszakiból* (*In Bruges*) ismerős Farrell–Gleeson páros közötti kémia jól ismert, tudván, hogy már 2008-ban is legjobb barát–legjobb ellenség párost alakítottak, kettősük annál is valóságosabbnak tűnik. Itt is érzelmi kazánházként viszik előre a történetet, játékuk és általánosabban értelmezett színészi eszköztáruk ebben az esetben is nagyon szépen harmonizál McDonagh filmről

54 Film

BOZSÓDI-NAGY ORSOLYA újságíró, szerkesztő (Nagyvárad, 1983). A PKE angol nyelv és irodalom szakán diplomázott. 2016 óta a nagyváradi Szigligeti Színház irodalmi titkára.

dombot kell megmászni, hogy valaki elérjen a másik házáig. A vegyesbolt csak jóval nehezebben megközelíthető, elérhető közelségben van azonban a sziget társadalmi életének erőközpontja, a kocsmá. A sziget népsűrűsége az átlagnál tehát jóval alacsonyabb, a merítés minimális, így nem csoda, hogy olyan valószínűtlen barátságok is kialakulhatnak itt, mind a Pádraic (Colin Farrell) és Colm (Brendan Gleeson) közötti. Pádraic minden tekintetben egyszerű pásztorember, akinek nincsenek Inisherinen túli álmái. A nála nagyjából egy generációval idősebb Colm azonban más, ő művészetében találná meg léte értelmét élete alkonyán, mégpedig kizárólag abban, még akkor is, ha ez a művészet mindössze kocsmái hegedülést jelent. Minden magyarázat nélkül „szakít” hát addigi legjobb barátjával, Pádraickal, hogy ezentúl

Lehet bármi fontosabb, mint egy pohár sör egy jó baráttal?

alkotott elképzelésével: a (sokszor igencsak fekete) humor, a tragikum és a végtelen humanizmus szimfóniája szólal meg, itt-ott az erőszak meghökkenítő felhangjaival pontozva, csak a miheztartás végett.

A rendező filmjei színészközpontúságukról híresek – a legrangosabb filmes díjakat is színészei szokták elnyerni, gondoljunk csak Frances McDormandra és Sam Rockwellre a *Három óriásplakát Ebbing határában*ból, amelyről korábban már olvashattak kritikát lapunk hasábjain), és nincs ez másképp most sem. A szűkös szereplőgárda káprázatos mellékszereplőkkel egészül ki: ha másnak nem is, legalább Barry Keoghannek díjjal kellett volna távoznia az Oscar-átadóról a falu bolondja

szerepéért. Ez a hányattatott sorsú ír karakterszínész az egyébként is ragyogó szereposztás legmegrázóbb figuráját formálja meg olyan természetes-séggel és hitelességgel, hogy szinte azt is nehéz elhinni, hogy nem önmagát alakítja.

Martin McDonagh színházi munkáit egyébiránt tájainkon is előszeretettel állítják színpadra, a *Leenane szépét* tavaly tavasszal mutatta be a székkelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház, *Az inishmore-i hadnagy* (más fordításban *Az alhangya*) című darabját pedig *Locotenentul din Inishmore* címen, román nyelven jelenleg is játssza a nagyváradi Regina Maria színház.

BOZSÓDI-NAGY ORSOLYA

Előhegyfoki múltidéző

Alapításának 900. évfordulóját ünnepelte 2001-ben a premontrei kanonokrend – ez adta az apropóját annak, hogy Molnár Judit közirő, tanárnő interjút készítsen Fejes Rudolf Anzelm váradhegyfoki apáttal, prépost-prelátussal. Az első találkozás után arra jutottak, a téma mélyrehatóbb és érdekfeszítőbb annál, hogy csupán egy újságcikkben vesézzék ki. Így „született meg” a *Kilenc évszázad hit és kultúra. A váradhegyfoki premontrei prépostság története* című „beszélgető-könyv”, melyet márciusban mutattak be a premontreiek Úri utcai székteplomában. Nyilván, hogy ott, hol máshol? – gondolhatja az olvasó, pedig a szomszédos Mihai Eminescu Főgimnázium, az egykori Pázmány Péter Nagyvárad Premontrei Főgimnázium díszterme is lehetett volna a helyszín. Hogy miért nem így történt, arra maga a Holnap Könyvek Kiadó gondozásában megjelent könyv a válasz.

Könyv

KAUPERT RENÉE (1993, Szilágysomlyó) Teológiát és esztétikát tanult Budapesten, jelenleg Berlinben él.

Napjainkban a rend közel kétezer taggal rendelkezik, és szinte minden kontinensen jelen van. Igaz ugyan, hogy nem nagy létszámú közösségek ezek, de létezik premontrei jelenlét. Mint reguláris kanonokok, a liturgia ünnepélyes végzése a fő feladatuk, ugyanakkor a népért való imádkozás. A lelkipásztorkodás az elsődleges karizmájuk, a más földrészekén élő premontreiek ezt gyakorolják. Viszont az Egyesült Államokban, Belgiumban és különösen a Magyar Cirkáriában tanítással is foglalkoznak, iskolákat működtetnek. Ez egy másodlagos karizma, amit szívesen vállalnak, hiszen Jézus is az örömhírré tanította az embereket. Ahogyan a kötetből is kiderül, Váradhegyfok avval büszkélkedhet, hogy a rendalapító Szent Norbert életében alapították, még hozzá Premontreből, az anyamonostorból, a rendi hagyományok szerint 1130-ban.

A kiadvány a váradhegyfoki alapítás előzményeit is taglalja, illetve azt, hogy az adott körülmények közt milyen közéleti szerepet töltött be Váradon a hegyfoki prépostság, melynek törtérijában már a középkorban is vannak mélypontok és magaslatok is. A török dúlás után nyugalmasabb idők következtek, hogy aztán következzen a II. József-féle abolíció és az újabb kezdet – immár a tanítás jegyében, melynek virágkora a 19. század második felétől az első világháborúig terjedt. Fejes Rudolf Anzelm kitér a premontrei oktatás sajátosságaira, ami elsősorban nevelő és didaktikai többletet jelentett. „A premontrei nevelés elsősorban magas erkölcsi szintre való emelést jelent, az iskola címerében egy VV betűpár jelzi a nevelés jelmondatát: Virtute vinces, azaz Erényben győzni fogsz”, magyarázza a virágkorról szóló fejezetben az apát. A 20. században ismét keresztutat voltak kénytelen járnai a premontreiek – az államosítástól napjainkig, – melynek utolsó stációja még mindig nem tűnt fel a láthatáron...

Két érdekes fejezet foglalja időrendi keretbe a kötetet: a szerzetesség kialakulása a történelem folyamán, illetve Molnár Judit gondolatfüzére arról, hogy mi történne, ha..., a premontrei rend visszakapná az egykori főgimnáziumát, ezáltal ismét lehetősége adódna arra, hogy iskolát működtessen. Fontos kiemelni, a mű nem történelemkönyv, hiszen mint az előbb jelzett elmélkedés is mutatja, hipotézisek is olvashatóak benne. Talán nem annyira köztudott, de a várad premontrei székteplomot eredetileg a pálosok építették: ennek nyomai most is fellelhetőek, a nevezetes faragványokról készült reprodukciókat Géczy Zsolt készítette. Függelék közli a Nagyvárad Premontrei Főgimnázium igazgatóinak és tanári karának névsorát az 1900 és 1948 közötti időszakból. Érdekes adalék, hogy a premontrei paptanárokon kívül világi tanárok és más felekezeti vallástanárok is tanítottak ott, köztük Juhász Gyula költő. A Főgimnázium sok ismert egykori végzőse közt említhetjük Bíró József művészettörténész, Gozdu Manó jogász, Mocsáry Sándor entomológus, Osvát Ernő szerkesztő, Ritoók Zsigmond orvos vagy Salamon László költő nevét.

KAUPERT RENÉE

Az első folyó

Gergely Tamás: *Mälär-parti séták*. Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2022

„Svédsovány”. „Kedvenc tóparti pókunk.”

Ilyen szövszerkezetek keltik fel a figyelmet, ha belelapozunk Gergely Tamás kötetébe. A *Mälär-parti séták* alcíme „rendhagyó napló”, és valóban az, amennyiben nem dátum szerinti rendben olvashatók a feljegyzések, ami nem is csoda, hiszen nincsenek is dátumozva. Inkább amolyan „lélek szerinti rendben”, ha már rendet keresnünk muszáj.

A szerző, aki többször hangsúlyozza bevándorló mivoltát, a természetben sétálgat Évával, a feleségével, és miközben a vadrucákat, a hattyúkat, a tacsót meg a mókusokat figyelik, aközben az embereket is, a világot és a politikát. Klímaváltozás, Trump, svéd tolerancia – sok minden bele van írva a könyvbe, elsősorban a múlt. Gocsmán Misi, aki a beszélő osztálytársa volt, és most meghalt, Sütő András, aki sokat jelentett akkor, „hatvannyolc éves vagyok”, *Napsugár*, édesanyám. Ez, mármint a hatvannyolc év, 2020-ban volt érvényes, ma már hetvenegyről beszélhetünk.

Az ajánlás „Évának” szól, s ebből egyfajta szelíd, magányos dinamikára következtethetünk: a bevándorló most sem találja a helyét, most is erdélyi-romániai múltja határozza meg, de már rég Svédországban él, ahol viszont leginkább a lakhelye, Hässelby közeli Kerek erdőben, a Mälär partján érzi jól magát. Itt egész világ alakult ki a tekintetüknek köszönhetően, ismerősök az állatok és az emberek (elsősorban mégis az állatok), ő is egy idegen ismerős ezen a vidéken.

A tárcák rövid, melankolikus emlékezések, megfigyelések, töprengések, elmélkedések: nagyjából annyi, amennyi egy rövid sétába belefér. A *Sütőben* az erdélyi magyar író maximáját idézi: „A fű lehajlik a szélben, és megmarad.” (36.) Az írás

végül oda jut el, hogy: „A Mälär-parton, skandináv földön történelmi szélcsend van.” (37.) Mintha az a történelmi szél hiányozna az írónak, amelyben itt-hon, Romániában húzta össze magán a kabátját.

Milyen érdekes, hogy éppenséggel Stockholm-szindrómának hívják azt a különös és megmagyarázhatatlan vonzalmat, amelyet az agresszió áldozata az agresszor iránt érez. Gergely Tamás Svédországban Románia után vágyódik, holott nagyon pontosan látja, mi az a diktatúra – a kötetben Belaruszról és az örült Trumpról is szó esik. De hiába: ami gyerekkorunkban és fiatalságunkban történt velünk, az az otthonos, bármi is legyen később. Kereshetünk szárcsákat és fakopáncsokat egy másik folyó partján, mégis abba akarunk belelépni, amelyik először hozott bennünket.

Könyv

DEMÉNY PÉTER költő, író, szerkesztő, a *Látó* szépirodalmi folyóirat esszé-szerkesztője, 1972-ben született Kolozsváron, jelenleg Bukarestben él.

Megértettem az írások forrásvidékét és a hullámok locsogását, megértettem a szerző melankóliáját és honvágyát is. Olykor azonban arra vágytam, legyen élesebb a sodrás, ha szabad így mondanom. A melabú ne legyen mindig összekötve a tájjal, maradjon több homály. Mert egy Sibelius szimfónia valóban csak elsőre szürke, másodjára inkább megfejthetetlen. A hangokkal kavart fel, és úgy hagy felkavarva.

DEMÉNY PÉTER

Ezermester, ezertudós Attila meséli, hogy valamikor ősszel Pittyes vett egy kecskét, de az már a második napon megszökött tőle. Én is hallottam akkoriban valamit erről. Egy völgyben lakunk. A mi kis falunk is egy völgyben lakik, zsákfalú, a vége Szentkút és a végtelenség. Szentkút a nemzeti kegyhely, Szűzanyánk, Mária, a végtelenség. Ott lakik ma is, Szentkútban benne, a legenda szerint egy tölgyfa lombjai között, ahol először meglátták. De ott már nincs, Ferencék kolostorba zárták. Azóta zárandokhely.

Többször végigkergették a falun, le és fel, árokban, bokorban, végig a házam alatti patak-

sorompóig el. Aztán, nem sokkal Pittyes és bandácskája ámokfutása után ezt a fehér kecskét egyre gyakrabban látták egy dámszavas csordával, a nagylapátosok között. Főleg a Brenda-tanya környékén megafölött, a Budahegy alatti rézsún.

Kőrössi P. József A kecske, aki fehér szarvasnak képzelte magát?

Ezzel nincs vége a fehér szarvas helyi (mende) mondájának, mert hiszen van eleje is: amikor még lovaink voltak, láttuk a napokig tartó tereplovaglás közben a fehér szarvast, aki nem a fehér kecske volt. Akkoriban ugyanis Pittyesnek még

úgy sem volt kecskéje, mint manapság, amikor már nincs, mert megszökött tőle a szokatlanul rossz bánásmód miatt. Vagyis nem: amikor a fehér szarvas először bejelentkezett a környékünkön, nem volt fehér kecskéje még Pittyesnek sem.

Azonban a kocsmában, amikor még volt kocsmá a faluban, mesélték a vadászok (magam is hallottam), hogy gyakran látnak egy fehér szarvast, akire – akire! – senki nem mer rálőni, pedig igen szemtelenül egészen közel merészkedik az összes belátható mobil és fix lesálláshoz. Azt beszéltek (a kocsmában, amikor még volt, jól hallhatóan a „falu szája” előtt is egymás között), hogy aki mégis volt annyira bátor, hogy nem fölé, hanem rá, aztán meg esetleg bele is, azzal a következő hetekben valami rendkívüli, többnyire baj történt: már nem is váratlanul meghalt. Ezért aztán a legvédettebb állat a környéken az albinó szarvas lett. Aki a tudomány szerint nem is az. Nem albinó. És nem is mindenhol magyar.

„Örökletesen ilyen színű (flavizmus nevű pigmenthiány), nem albinó egyedről van szó – ha az lenne, akkor a szeme piros, az orra, szája pedig rózsaszín lenne. A dámszarvasnál egyébként sem ritkák az átlagostól eltérő színváltozatok, a hazai állományban például populáció függvényében 10-20 százalékban találunk sötét, feketének nevezett egyedeket is. Az angol vadásznyelv hat különböző kifejezést használ a faj ottani színváltozatainak megkülönböztetésére.” Dr. Csányi Sándor, a Magyar Agrár- és Élettudomány Egyetem tanára.

Előhívás

KŐRÖSSI P. JÓZSEF költő, könyvkiadó (Nagyvárad, 1953), legutóbbi kötete *Ajuszi* (2022). Márkházán él.

parton a fehér kecskét, de nem, őt nem sikerült rabul ejteni, mint Máriát. Megenni sem. Szentkútig már nem futottak, de a zárandokhelyet védő

Mondtam már akkoriban, hogy ez rendben lenne, de ha így megy tovább, és miféleképpen kizárólag a nem fehér szarvasokat lövik ki, a fehéreket meg szökni, esetleg menekülni, önmagukon belül szaporodni hagyják, akkor ebben a populációban előbb-utóbb minden a feje tetejére áll: pusztulnak az igaziak és túlszaporodnak a fehér szarvasok, a csodák. Akik vagy igaziak, vagy nem. Többségbe

kerülnek és akkor a vadászatnak annyi a környéken. Sok-sok csodaszarvas él majd velünk. És az senkinek sem jó.

Azzal, hogy elterjedt Pittyes megszökött fehér kecskéjének a híre, megkönnyebbülhetnek a vadászok. Igaz, kocsma már a másik, a szomszédos környéken sincs, ahol minden falu szájának füle hallatára beszámolhatnának arról a hajtóvadászatról, amit a kecskének kell elszenvednie választott élettársai körében. De ha a fehér kecske ezt is túléli, bizonyára mesélni fog és akkor annyi a fehér szarvas legendának. Következik a fehér kecske legendája...

Ennyit a csodaszarvasunkról, aki ma, erre miféleképpen fehér csodakecske lett.

A fotókon, amelyeket Jakab Lászlóné Emese készített, és az ő engedélyével tesszük közzé, valóban Nógrád megye egyik legigazibb fehér szarvasa látható. Dámszarvas. A csodakecskét tárcánk zártaig még neki sem sikerült lencsevégre kapnia. Nem is keresi. Nem keresik egymást. Pittyes azonban a maga nem zárandoklós lelkében még mindig üldözi. Patakon innen és országhatárainkon túl mögötte lohol. A fehér csodakecske legendája mögött...

MADE IN
GERMANY

MADE IN
GERMANY